

Magyarország

A gyermekszegénység elleni fellépés és a gyermekek társadalmi befogadásának előmozdítása

Tanulmány a nemzeti politikákról

Darvas Ágnes – Tausz Katalin
Eötvös Loránd Tudományegyetem

*Nyilatkozat: Ez a jelentés nem szükségszerűen tükrözi az Európai Bizottság
vagy az EU tagállamainak véleményét 2007. május*

Az Európai Bizottság
Foglalkoztatási, Szociális és
Esélyegyenlőségi Főigazgatósága nevében

Tartalom

1. A gyermekszegénység és -jólét mértéke és jellege Magyarországon	4
1.1. A gyermekes családok jövedelmi szegénysége	5
1.2. Nélkülözés és társadalmi kirekesztés	8
1.3. A szegénységben élő gyermekes háztartások főbb jellemzői.....	11
1.3.1. Foglalkoztatás	11
1.3.2. Lakhatás	15
1.3.3. Egészségügy	16
1.3.4. Oktatás	19
1.3.5. Regionális és települési egyenlőtlenségek	22
1.3.6. Állami intézeti ellátásban részesülő gyermekek.....	24
1.3.7. Gyermekekkel szembeni rossz bánásmód	25
1.3.8. Gyermekek és fiatalok által elkövetett bűncselekmények	25
1.3.9. A gyermekhajléltalanság	26
1.3.10. Kábítószeres.....	26
2. Politikai keret.....	28
2.1. Áttekintés.....	28
2.2. A három fő politikai terület elemzése	32
2.2.1. A gyermekes családok jövedelmi biztonsága	32
2.2.2. A lakhatás biztonságának javítása.....	35
2.2.3. Oktatás	38
2.2.3. A központi és helyi politika alakítása közötti koordináció – egy jó gyakorlat	41
3. A gyermekek körében a szegénység és a társadalmi kirekesztés megelőzésére, illetve enyhítésére és a gyermekek jólétének elősegítésére irányuló politikák végrehajtásának és hatásának figyelemmel kísérése	43
1. melléklet	45

1. A gyermekszegénység és -jólét mértéke és jellege Magyarországon

Magyarországon mintegy 2 millió gyermek (0-18 év között) él; ők képviselik a lakosság mintegy 20 %-át.

1. táblázat: Lakosság korcsoportok szerinti megoszlása, 2007. január 1-jei állapot* (ezer fő)

	Férfi	Nő	Összesen
0-4	248	234	482
5-9	248	236	484
10-14	289	275	564
15-19	319	305	624
Összesen	1 104	1 050	2 154

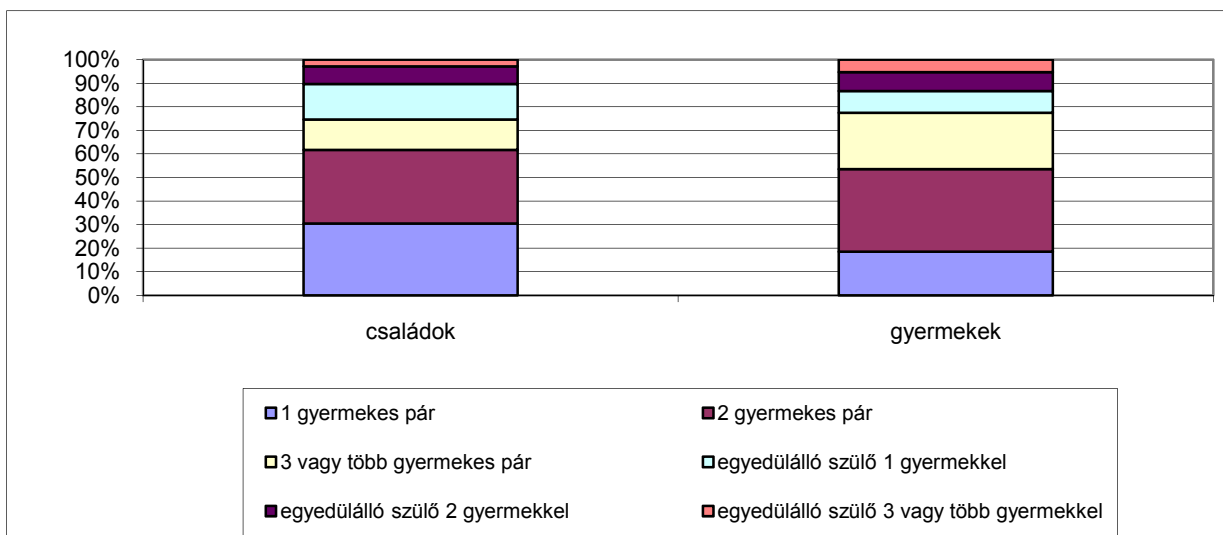
Forrás: Népszámlás, népmozgalom, Központi Statisztikai Hivatal, 2007. március 21.

<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmoz06t.pdf>

*Előzetes adatok, részben becslés.

Az élve születések arányában 2005-től kezdődően szerény növekedés figyelhető meg. Emellett az utóbbi évtizedekben növekedett a házasságon kívül élő szülő nők száma. 2006-ban az összes gyermek 35,6 %-a született házasságon kívül. A házasságon kívül született gyermekek aránya 1990 óta a 2,7-szeresére, 1980 óta az ötszörösére nőtt. A gyermekes háztartások közel 25 %-a egyszülőes háztartás, és ezek a háztartások nevelik az összes gyermek csaknem 22 %-át. Az összes gyermeket nevelő háztartás mintegy 16 %-ában három vagy több gyermeket nevelnek, és az összes gyermek közel 30 %- ilyen háztartásban él.

1. ábra: Gyermekes családok és a gyermekek megoszlása családtípusonként

Forrás: Szociális statisztikai évkönyv, 2005, KSH, 2006. 25. o.

1.1. A gyermekes családok jövedelmi szegénysége

A gyermekszegénység kialakulásának és a jelenlegi helyzetnek a vizsgálatokor elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal és a Társadalmi Kutatási Zrt. (Tárki) adataira és publikációira támaszkodtunk. Vizsgáltuk ezenkívül egy új, másfél éve működő programiroda dokumentumait, amely a gyermekszegénység leküzdésére alkot programot, valamint áttekintettük az e kérdésre összpontosító számos felmérést is. A legfrissebb, a hazai helyzeten túlmutató és a más országokkal való összehasonlíthatóságot lehetővé tevő vizsgálatok (mint a PISA vagy a HBSC) 2003-tól állnak rendelkezésre, amelyek kevésbé alkalmasak az aktuális problémák bemutatására. Jelenleg Magyarországon nem folynak e kérdésben szisztematikus vizsgálatok, mert a gyermekszegénység trendjeit nyomon követni képes hazai mutatók rendszerét még nem alkották meg. E tekintetben a 2005. évi első EU-SILC adatgyűjtés sem jelentett áttörést.

Az elmúlt 15-17 évben a gyermekszegénység súlyos probléma volt Magyarországon. Az államszocialista rendszer összeomlásakor nem a gyermekek tartoztak a leginkább veszélyeztetett korcsoportba. Akkor a gyermekek 25 %-a tartozott a legalacsonyabb jövedelmi kvintilisbe, amely arány a századfordulóra 40 %-ra emelkedett. Az adatok forrásai minden esetben a háztartási jövedelemfelmérések, így pontosabb, ha a gyermekes háztartások szegénységéről és a 0-18 év közötti gyermekeket nevelő háztartások szegénység általi veszélyeztetettségéről beszélünk.¹ A gyermeket nevelő háztartások szegénységi aránya jelenleg közel 50 %-kal magasabb, mint az összes magyar háztartás általános aránya, és kétszer akkora, mint a nem gyermekes háztartások aránya.

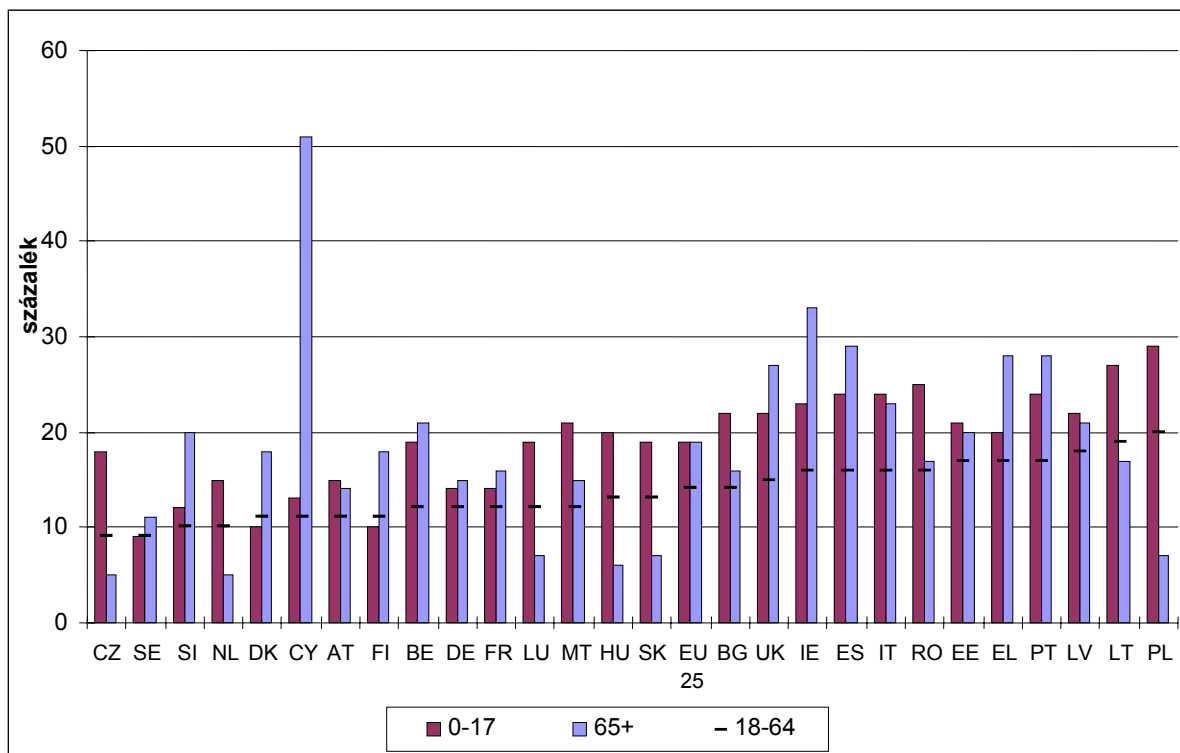
2005-ben a teljes lakosság mintegy 12 %-a és az összes gyermek 19 %-a, azaz 420 000 gyermek élt az általánosan elfogadott szegénységi küszöb alatt. (Ez a küszöb az egy fogyasztási egységre jutó ekvivalens jövedelem középértékének a 60 %-a.)

¹ Meg kell jegyeznünk, hogy a Magyarországon elvégzett statisztikai adatgyűjtések és felmérések a 0-18 éves korcsoportot kezelik gyermeknépszerűként. A Laeken-mutatók a 0-17 korcsoportot alkalmazzák, amelynek indokai nehezen értelmezhető, mivel az alapvető nemzetközi dokumentumok (például az ENSZ gyermekjogi egyezménye) a 18 év alatti személyeket kezelik gyermekként. E tekintetben a Társadalmi Kutatási Zrt., amely a belföldi kutatások domináns szereplője, hasonló véleményt adott ki.

A mi szempontunkból vagy a szokásos 0-18 csoportosításhoz kell ragaszkodnunk, vagy elmozdulhatunk a 0-16 vagy akár a 0-15 éves csoportosításra, amelyet eddig Laeken-mutatóként használtak, mivel ezek mellett léteznek szakmai érvek és hagyományok. Nincs azonban racionális érv pontosan a 17 éves kornak a gyermekkor és a felnőttkor közötti határként történő kiválasztására.

Társadalmi statisztikai helyzetelemzés a Társadalmi kohézió nemzeti intézkedési tervéről, Társadalmi Kutatási Zrt., Budapest, 2006. május, 90. o.

2. ábra: A szegénységi kockázati arány gyermekek, időskorúak és a teljes népesség esetében — 2004. évi adatok

Forrás: Közös jelentés a szociális védelemről és a társadalmi befogadásról, Brüsszel, 2007. március 6., SEC(2007), 329. o.

Az egy főre jutó nyugdíjminimum, amit a segélyezési küszöb mércéjeként alkalmaznak, magasabb, mint a fenti küszöb. Az e szint alatt élő gyermekek jogosultak a rendszeres gyermeknevelési támogatásra és 2006 óta a rendszeres gyermekvédelmi segélyre is. 2005-ben 650 000 gyermek kapott támogatást, miközben 2006-ban a helyébe lépő új juttatást közel 550 000 gyermek után folyósították.² A Központi Statisztikai Hivatal által számított létminimum szintje ennél magasabb. 2004-ben a lakosság mintegy 28 %-a és a gyermekek 40 %-a — 850 000 gyermek — élt a Központi Statisztikai Hivatal által számított létminimum alatt.

² Még nincsenek 2006-ra vonatkozó pontos adataink az ehhez a juttatáshoz való hozzáférésről, de egyértelmű, hogy a rendszeres gyermekvédelmi juttatásban részesülő gyermekek számában lényeges csökkenés következett be. Nagy valószínűség szerint ennek oka az, hogy amikor a családtámogatási rendszert megváltoztatták, hogy az a családi pótlék mellett a segélyként juttatott pénzt is magában foglalja, ez a többletpénz néhány háztartás jövedelmét a segély jogosultsági küszöbe fölé emelte. Az is valószínű, hogy amikor a segély jellegét megváltoztatták, néhány család úgy döntött, hogy azt nem kéri. Ezt a támogatást leíró fejezetben tárgyaljuk részletesebben.

A gyermek jelenléte a háztartásban egyértelműen megváltoztatja a háztartás jövedelmi helyzetét. Az egygyermekes háztartások egy főre jutó jövedelme a gyermektelen háztartások jövedelmének 81 %-át teszi ki a legutóbbi háztartási költségvetési felvétel adatai szerint, miközben a 3 vagy többgyermekes háztartások egy főre jutó jövedelme ennek csak 52 %-a. Azokban a háztartásokban, ahol a családfő gazdaságilag inaktív, az egy főre jutó jövedelem a gyermektelen háztartásokénak mindössze 37 %-át teszi ki.³

A szegénységi ráta szorosan korrelál a családban levő gyermekek számával. Mivel az egygyermekes családok szegénységi rátája alacsonyabb, mint a teljes lakosságé, a 3 vagy több gyermeket nevelő háztartásokban a szegénység kockázata két és félszerese a háztartások átlagának.

A gyermekes családok szegénysége elsősorban a gyermekek meglétéhez és a gazdasági aktivitás ebből adódó alacsonyabb arányához kapcsolódik. Ezt a gyermekek tényleges száma differenciálja. Az egygyermekes családok szegénységi rátája többé-kevésbé ugyanaz, mint a gyermektelen családoké. A probléma 2 gyermeknél kezdődik. Az ő szegénységi rátájuk bő 70 %-kal magasabb, mint az egygyermekes családoké. A legerőteljesebb szegénységi választóvonal – csakúgy, mint másutt Európában – a 3 gyermekes család. A 3 vagy több gyermekes családok szegénységi rátája több mint három és félszerese az egygyermekes családokéinak.⁴ A nagycsaládok 60 %-a él a létminimum alatt. A szegény gyermekek 45 %-a él nagycsaládban.⁵

2. táblázat: A gyermekes családok szegénységi rátája 2004-ben — a különböző szegénységi küszöb alatt élő emberek részaránya

	A mediánjövedelem 60 %-a alatt élők (%)	A Központi Statisztikai Hivatal által számított létminimum alatt élők (%)
Háztartások összesen	14	28
Gyermekek háztartások összesen	19	41
Ebből :		
1 gyermekes	11	29
2 gyermekes	19	34
3 vagy több gyermekes	36	60

Forrás: A gyermekszegénység többféle keresztmetszete — háttérelmzés, „Program a gyermekszegénység ellen”, 2006. március

<http://www.gyerekesely.hu/dmdocuments/1melleklet-m-3.pdf>

Tárki Monitor felmérés, 2005. Központi Statisztikai Hivatal: Létminimum: Központi Statisztikai Hivatal háztartás-költségvetési felvétel 2004, valamint a szerző saját számításai.

Megjegyzés: az ekvivalens mediánjövedelem 60 %-a — a gyermekek számával kalkulált mediánjövedelem — a szegénységi küszöb (OECD 1. skála).

Számos tényező járult hozzá a gyermekes háztartások szegénységi kockázatának e kedvezőtlen trendjéhez. Az első és legfontosabb a munkaerőpiac változásaihoz kapcsolódik, ami elsősorban a

³ A KSH jelenti, Gazdaság és társadalom, 4/2006.

<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel20604.pdf>

⁴ Habcsek László számításai szerint a roma családokban a gyermekek átlagos száma – lényeges regionális eltérésekkel – 1991 és 1995 között 3,3, 1996 és 2000 között 3,0 volt. Kísérleti számítások a roma lakosság területi jellemzőinek alakulására és 2021-ig történő előrebecslésére, Active Society Foundation, 2005.

http://www.szochalo.hu/uploads/media/Habcsek_Roma_Projekcio_Osszefoglalas.pdf

⁵ A gyerekszegénység néhány metszete – háttérelmzés, Program a gyermekszegénység ellen, 2006. március

<http://www.gyerekesely.hu/dmdocuments/1melleklet-m-3.pdf>

gyermekes háztartásokat sújtotta. Nem pusztán a munkanélküliség megjelenéséről beszélünk, sokkal inkább a gazdasági aktivitás arányának drasztikus csökkenéséről mind a férfiak, mind a nők körében. A foglalkoztatási helyzet változása mellett a gyermekes családok kedvezőtlen pénzügyi helyzetében az árliberalizáció, a kommunizmus összeomlása előtt lényeges szerepet játszó központi ártámogatások megszüntetése, és utoljára, de nem utolsósorban a családtámogatások értékének csökkenése játszotta a meghatározó szerepet. A mai Magyarországon a legsebezhetőbb gyermekes háztartások azok, amelyekben a szülők képzettségi szintje alacsony, és a család az ország bizonyos alacsony foglalkoztatottságú régióiban, elsősorban vidéki területein él. Hasonlóan a más EU-tagállamokban megfigyelt kockázatokhoz, a 3 vagy többgyermekes családok, az egyszülős háztartások és a kisebbségi háztartások – Magyarországon a romák – élnek a legkevésbé kedvező körülmények között.

Az Eurostat adatai szerint a gyermekszegénység tekintetében Magyarország az EU-tagállamok középmezőnyének végén helyezkedik el. A 2007-ben a 21 fejlett országról az anyagi szegénységre összpontosító Unicef-jelentést vizsgálva azt látjuk, hogy a helyzet sokkal drámaibb, mert itt a 20. helyen állunk. Látszólag az adatok ellentmondásban vannak, ez az ellentmondás a valóságban azonban nem áll fenn, mert egyrészt az Unicef vizsgálata régebbi statisztikákkal dolgozik, míg másrésztől magában foglalja a külön összetevőként az inaktívakból álló háztartások gyermekeinek arányát is, amellyel kiegészíti a különféle jövedelmi szinteket, valamint a gyermekek által elszenvedett nélkülözést is.⁶

1.2. Nélkülözés és társadalmi kirekesztés

A jövedelmi szegénység mellett az utóbbi években egyre több elemzés készült a szegénység más tényezőiről, azaz a fogyasztási szegénységről, a lakhatási szegénységről, a szubjektív szegénységről, a halmozott szegénységről és az elszigeteltségről.

A 2001-ben végzett és 2006-ban megismételt, a lakosság legalsó harmadát vizsgáló tanulmány eredményei⁷ arra világítottak rá, hogy a mai Magyarországon az alapvető szükségletek többé-kevésbé kielégítést nyernek. Még a szegény háztartások között is ritka (bár ez is több tízezer embert érint), hogy rendszeres napi étkezéshez ne jussanak hozzá (a gyermekek 3 %-a és a felnőttek 2 %-a nem jut rendszeresen étkezéshez). A szegény háztartásokban élő emberek lényeges hányada azonban nem tudja kielégíteni azokat a szükségleteit, amelyek a kortárs társadalomban széles körben elérhetőek, és alapvető szükségletként társadalmilag elfogadottak. Ide tartozik a megfelelő téli fűtés, és a gyermekek számára biztosítandó különóra, hogy az előrejutás esélyeit javítsák. Az adatok egyértelműen azt mutatják, hogy a szegénység nem csak a pénz vagy a vagyon hiányát jelenti. Bizonyos esetekben a 2006-ban gyűjtött adatok a szükségletek kielégítésének javulására mutatnak rá (rendszeres gyümölcsfogyasztás, valamennyivel több gyermek visel újonnan vásárolt cipőt, miközben több szülő hord újonnan vásárolt kabátot stb.). A leglényegesebb elmozdulás az iskolai szükségletekhez kapcsolódik. Jelentősen nőtt azoknak a háztartásoknak a száma, amelyek

⁶ „Child poverty in perspective”: [Gyermekszegénység perspektívában: a gyermekjólét áttekintése a gazdag országokban], *Innocenti Report Cards No 7*, Unicef, 2007.

⁷ Ferge, Zs., Tausz, K., és Darvas, Á., (2002) *Küzdelem a szegénység és a kirekesztés ellen*, International Labour Office, Budapest, és *A szegénység és kirekesztés változása, 2001-2006, 2006* (NKFP/5/012/2004) Eötvös Loránd Tudományegyetem Szegénységkutató Központ, 2007 (kézirat).

gyermekei rendszeresen részt vesznek iskolai programokban, rendszeresen sportolnak, és rendelkeznek számítógépes hozzáféréssel. Ez a különféle típusú iskolai előrejutást célzó központi programokhoz kötődik. Megnőtt azoknak a gyermekeknek az aránya is, akik különórákat vesznek, de 2006-ban az érintettek száma a háztartások kevesebb mint egyharmada volt ⁸.

3. táblázat: A szükségletek kielégítése

Gyermekszükségletek, VAN %	2001 (N=774)	2006 (N=575)
gyermek – három étkezés hétköznapokon	97	97
gyermek – gyümölcs naponta egyszer hétköznapokon	81	91
gyermek – gyümölcs naponta egyszer hétvégeken	79	86
gyermek – külön ágy	94	93
gyermek – meleg külső ruházat télen	96	96
gyermek – ünneplő ruha	90	93
gyermek – két pár cipő, amelyet kifejezetten a gyermek számára vettek	59	65
gyermek – legalább egy kerékpár	74	80
gyermek – születésnap vagy névnapi ajándék	83	86
gyermek – saját játékok	85	89
gyermek – saját könyvek	85	86
gyermek – legalább két hét nyaralás évente egyszer	22	28
iskolás gyermek – az iskolához szükséges valamennyi felszerelés	86	95
iskolás gyermek – lehetőség a rendszeres sportolásra	38	58
iskolás gyermek – részvétel a rendszeres iskolai programokban	75	83
iskolás gyermek – különórák	20	28
iskolás gyermek – hozzáférés számítógéphez	29	55
iskolás gyermek – zsebpénz	51	55
Szülők szükségletei és háztartási felszerelések VAN %		
biztosítható – legalább egy meleg étkezés naponta	98	98
biztosítható – hús legalább minden második nap	52	70
biztosítható – a lakás megfelelő fűtése télen	84	86
biztosítható – újonnan vásárolt meleg télikabát	23	39
biztosítható – televízió	94	98
biztosítható – mosógép	93	94
biztosítható – hűtőszekrény	91	96
biztosítható – háztartási biztosítás	44	44
biztosítható – pénz a tömegközlekedésre	64	80
biztosítható – nyaralás vagy utazás évente egyszer	6	9
biztosítható – karácsony megünneplése ajándékokkal	78	84
biztosítható – legalább egy bankkártya	55	64
biztosítható – legalább egy érvényes útlevél	30	31

Forrás: A szegénység és kirekesztés változása, 2001-2006, (NKFP/5/012/2004) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Szegénységtudató Központ, 2007, (kézirat).

⁸ A PISA-femérés adatai szerint a 15 éves magyar diákok 50 %-a vesz részt különórákon, míg az OECD-országok átlaga mintegy 25 %. 2004-ben a 10-16 éves diákok 29-63 %-a részesült különóra formájában oktatásban. (Az arányok az oktatás szintje és az iskola típusa szerint változnak.) Ugyanennek a csoportnak 15-74 %-a látogatott úgynevezett „versenyképesség fejlesztő” tanórákat. Mayer József: II. A „második esély” iskolái és az esélyteremtés. <http://www.oki.hu/printerFriendly.php?tipus=cikk&kod=masodikEsely-eselyteremtés>

A különféle kutatási projektek többé-kevésbé hasonló eredményeket hoztak a legkilátástalanabb helyzetű lakossági csoport, illetve e csoport méretének meghatározásában. Ennek alapján azt találjuk, hogy Magyarországon a lakosság mintegy 5-8 %-a él tartós és mély szegénységben, ami túlmegy a jövedelmi szegénységen, és halmozódó szegénységként fogyasztási deprivációt, rendkívül rossz lakhatási feltételeket és a halmozódó szegénység szubjektív érzetét jelenti. A lakosság e szegmensébe tartozó gyermekek számát csak becsülni lehet. Magyarországon mintegy 100 000-200 000-re tehető a 0-18 év közötti, mély szegénységben élő személyek aránya. Az öröklődő szegénység veszélye ebben a csoportban a legsúlyosabb, bár az ismert mobilitási adatok szerint nem csak ők veszélyeztetettek.

A 2001. évi szegénységvizsgálat rámutatott, hogy a lakosság legsó harmadába tartozó öt háztartás közül egy súlyos, halmozódó deprivációban él. Ez a teljes lakosság csaknem 6 %-a. Miközben ez kevésbé igaz az egy vagy kétgyermekes háztartások esetében, a 3 vagy többgyermekes háztartások közül minden harmadik tapasztal halmozódó munkaerőpiaci, jövedelmi, lakhatási és fogyasztási hátrányokat.⁹

A Társi háztartásmonitor-vizsgálata rámutatott, hogy a lakosság 23 %-a csak a legalapvetőbb igények kielégítésére képes, 28 % hátrányos helyzetű a háztartási eszközöket illetően, 19 % él rossz lakhatási feltételek között, és 46 % szubjektíve szegénynek érzi magát. Az OECD 1. skála alkalmazásával számított szegénységi küszöbvel, amely a mediánjövedelem 60 %-a, a lakosság 14 %-ánál jelenik meg a jövedelmi szegénység, és egyharmadát érinti a halmozódó pénzügyi depriváció. A 2005. évi adatok szerint három személy közül egy halmozottan hátrányos helyzetű, és/vagy jövedelmi szegénységben él (37 %). Közülük 8 % tapasztalta a jövedelmi szegénységet és a halmozódó deprivációt, a tartós és mély szegénység jeleit. A halmozódó depriváció kockázata a legmagasabb azokban a háztartásokban, ahol a családfő alacsony képzettségű, illetve a roma népesség körében. A nem pénzügyi depriváció és a halmozódó depriváció szorosan kötődik a jövedelmi szegénységhez. A jövedelmi szegénységben élő személyek esélye arra, hogy egyben halmozódó deprivációt is tapasztaljanak, négy és félszerese azokénak, akik jövedelmi szempontból nem tekinthetők szegénynek.

„A számítási módszer legnagyobb hozadéka, hogy a jövedelem alacsony szintjével összekapcsolódó nem pénzügyi anyagi depriváció számszerűsítésével mérhetővé, és ez által megismerhetővé/azonosíthatóvá vált a társadalomnak egy olyan 8 % körüli csoportja, a „jövedelmi szegénységben élő halmozottan depriváltaké”, akikre a társadalompolitika alakítóinak (és nem a szűken vett szociálpolitikai döntéshozóknak) kiemelt figyelmet kell fordítania. Ezeknek az embereknek egynegyede az észak-magyarországi régióban, további 23%-a az észak-alföldi régióban él, mintegy egyharmaduk (2 ezer fő alatti) kistélepülésen lakik, 53 %-uk olyan háztartás tagja, ahol a háztartásfő legmagasabb iskolai végzettsége nem több nyolc általánosnál és 28 %-uk három és több gyermeket nevelő háztartásokban él.”¹⁰ A Társi adatai felhívják a figyelmet a roma népesség közötti halmozódó depriváció különösen magas kockázatára.

⁹ Ferge, Zs., Tausz, K. és Darvas, Á., (2002), Küzdelem a szegénység és a kirekesztés ellen, International Labour Office, Budapest, 116. o.

¹⁰ Havasi, Éva, (2006), Megélhetési nehézségek, anyagi depriváció in : Feketén-fehéren, *Háztartás monitorjelentések 2005*, Szívós, P., és Tóth, I. G. (szerk.), Társi, Budapest, .67. o.

1.3. A szegénységben élő gyermekes háztartások fő jellemzői

„A szegénységhez vezető fő társadalmi tényezők— a teljes lakosság körében — a gazdasági aktivitás alacsony aránya és a magas munkanélküliség; az alacsony oktatási szint és/vagy a szakképzettség hiánya; a „szegényes” lakóhely, ami a hátrányos helyzetű régiókban kistelepülést jelent; a rossz egészségi állapot és/vagy a rokkantság vagy a romaság. Ugyanezek a tényezők váltják ki a gyermekszegénységet is. Különösen sérülnek azok a gyermekek, akiknek a szülei iskolázatlanok, munkanélküliek, kistelepüléseken élnek és romák. Ugyancsak nehéz helyzetben vannak az egyszülős háztartásban vagy olyan háztartásban élő gyermekek, amelyeknek egyik tagja, legyen az szülő vagy gyermek, fogyatékkal él.”¹¹

1.3.1. Foglalkoztatás

A foglalkoztatási ráták vizsgálata rávilágít, hogy csak Málta és Lengyelország adatai kedvezőtlenebbek Magyarországénál. Az első 25 EU-tagállam gazdasági aktivitási rátájának átlaga 63,8 % (71,3 % a férfiak és 56,3 % a nők körében). Ez az arány Magyarországon 56,9 % (63,1 % a férfiaknál és 51,0 % a nőknél).¹² A közelmúltban a nők között a munkanélküliség gyorsabban nőtt, mint a férfiak között, és 2005-ben – a kommunizmus összeomlása óta először – meg is haladta azt (7,6 % a nők esetében, szemben a férfiakra vonatkozó 7,1 %-kal a gazdaságilag aktív népességet tekintve, míg a 15-64 év közötti korcsoportban ez az arány a nők esetében 7,5 %, míg a férfiak esetében 7 % volt).

„A nemzetközi összehasonlításban használt 15–64 éves korcsoport foglalkoztatási rátája a vizsgált időszakban 57,3 % volt, ami 0,6 százalékponttal magasabb, mint egy évvel korábban. A munkanélküliek száma a 2006. december-2007. februári időszakban 313 ezer, a munkanélküliségi ráta 7,4 % volt. Az előbbi mutató közel 14 ezerrel, utóbbi pedig 0,4 százalékponttal volt alacsonyabb az előző év azonos időszakos értékeknél. (Az Eurostat által publikált regisztrációs munkanélküliségi adatok dinamikája alapján továbbvezetett harmonizált munkanélküliségi ráta az időszak középső hónapját jelentő januárban: EU-15: 7,2 %, EU-27: 7,7 %, Magyarország: 8,2 %.) A munkanélküliek 19,0 %-a a munkaerőpiacon csak kis létszámban jelenlévő 15–24 éves korosztályból került ki. Az e korcsoportot jellemző munkanélküliségi ráta 18,1 % volt, ez 1,2 százalékponttal alacsonyabb az egy évvel ezelőtti értéknél. A munkanélküliek 49,3 %-a egy éve vagy annál régebben keresett állást. A munkanélküliség átlagos időtartama 17,2 hónapnak felelt meg.”¹³ Lényeges eltérések vannak az ország egyes régióinak a foglalkoztatási és munkanélküliségi rátáiban. Megyei szinten ezek az eltérések még lényegesebbek. Az EU-n belül Olaszország után Magyarországon láthatók a legerőteljesebb regionális egyenlőtlenségek.

¹¹ A gyerekszegénység néhány metszete – háttérelmezés, Program a gyerekszegénység ellen, 2006. március.

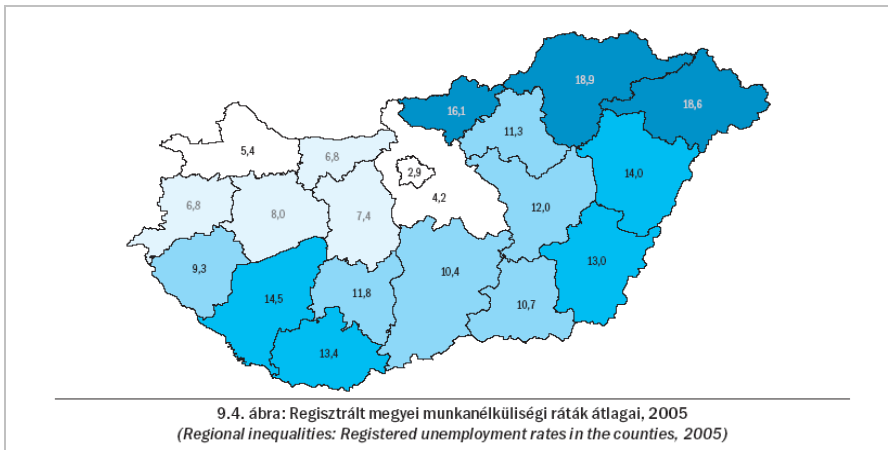
<http://www.gyerekesely.hu/dmdocuments/1melleklet-m-3.pdf>

¹² *Joint Report on Social Protection and Social Inclusion* [Közös jelentés a szociális védelemről és a társadalmi befogadásról] Brüsszel, 2007. március 6., SEC(2007), 329. o.

¹³ Foglalkoztatottság és munkanélküliség 2006. december – 2007. február, Központi Statisztikai Hivatal.

<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog20702.pdf>

3. ábra: Regionális foglalkoztatási adatok, 2006

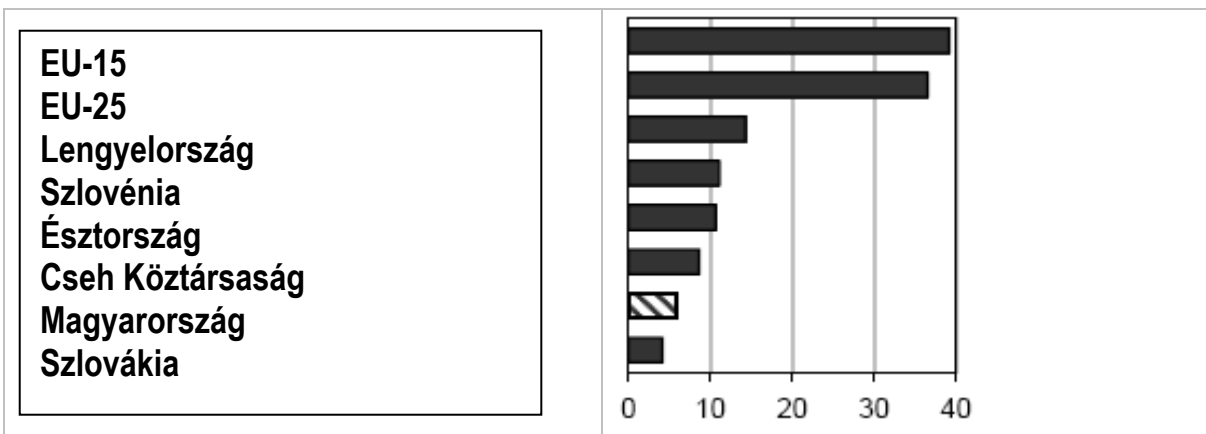

Forrás: A Magyar Munkaerőpiac, 2007. Szerkesztette Fazekas Károly és Kézdi Gábor, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Alapítvány, Budapest, 2007.
<http://econ.core.hu/doc/mt/2007/en/stat.pdf>

Általánosan ismert, hogy a gyermekszegénység kockázata azokban az országokban a legalacsonyabb, ahol a nők jelentős arányban vállalnak munkát. Ezekben az országokban is a legjobb eredmények ott jelennek meg, ahol az anyák teljes, és nem részmunkaidőben dolgoznak.

Magyarországon a nők részmunkaidős foglalkoztatása jelentősen az EU átlaga alatt van, és e tekintetben lényeges változás a közelmúltban nem történt.

4. ábra: Részmunkaidős foglalkoztatás Magyarországon és néhány más EU-tagállamban, 2005

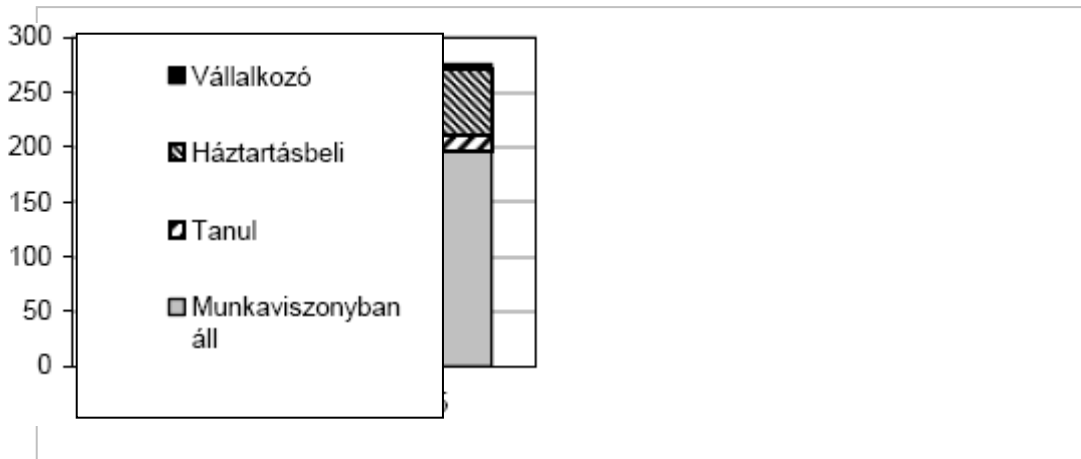

Forrás: <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel20606.pdf> (46. o. 10. ábra)

2005-ben a gazdaságilag aktív korú nők mintegy 9,3%-a jutott hozzá gyermekgondozási támogatáshoz, ami 300 000 személynek felel meg. A pénzjuttatásokat tipikusan az alacsonyabb képzettségű nők használták ki a rendelkezésre álló teljes időszakban, akik emiatt kevésbé tudtak munkát találni. Az e juttatásban részesülők növekvő hányada – csaknem háromnegyede (72 %) –

szeretne munkát találni vagy vállalkozást indítani. Ugyanakkor mintegy 100 000 személynek – az érintettek egyharmadának – nincs munkahelye, ahová visszatérhetne. A kisgyermekes szülők gyakran nehezebben találnak munkát, mert sok helyütt hiányoznak a gyermekgondozó intézmények. Jelenleg a gyermekgondozási ellátások valamilyen formájában részesülő személyek 8 %-ának van rendszeres munkája vagy végez alkalmi munkát, közülük mintegy 70 % azért nem dolgozik, mert az időt gyermekeivel szeretné tölteni, és 14 % szeretne dolgozni, de nincs senki, aki gyermekeik gondozná.¹⁴

5. ábra: A gyermekgondozási támogatásban részesülő személy megelőző státusa

<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel20606.pdf> (45.o., 9. ábra)

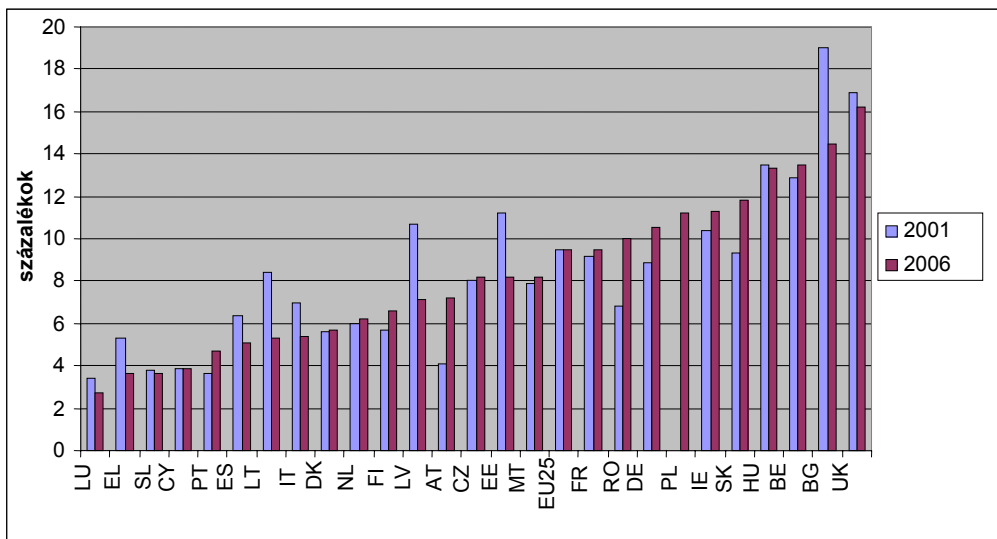
Ami a gyermekszegénység hazai alakulását illeti, nagy valószínűség szerint a legfontosabb szerepet az játszotta, hogy az anyaságot vállaló nők gazdasági aktivitásának szintje az 1990-es években lényegesen megváltozott. Míg 1990-ben minden 10 anyaságot vállaló nő közül 8 gazdaságilag aktív volt, 2000-re 10 közül mindössze 6-nak volt munkahelye a szülés előtt. A gyermekek szempontjából meghatározó, hogy az alacsony képzettségű emberek, a hátrányos helyzetűek és a nők foglalkoztatási szintje alacsony.

Jelenleg 265 000 gyermek él Magyarországon olyan háztartásban, ahol senkinek nincs munkahelye, közülük legtöbben (51,3 %) olyan kétszülős háztartásban,¹⁵ ahol sem az apának, sem az anyának nincs munkából szerzett rendszeres jövedelme.

¹⁴ A KSH jelenti, 2006. június, <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel20606.pdf>

¹⁵ *Joint Report on Social Protection and Social Inclusion* [Közös jelentés a szociális védelemről és a társadalmi befogadásról] Brüsszel, 2007. március 6., SEC(2007), 329. o.

6. ábra: Munkanélküli háztartásokban élő gyermekek, 2001 és 2006

Forrás: *Joint Report on Social Protection and Social Inclusion* [Közös jelentés a szociális védelemről és a társadalmi befogadásról], Brüsszel, 2007. március 6., SEC(2007) 329. o., Eurostat, Munkaerőpiaci felmérés – 2. negyedévi adatok.

Fontos hangsúlyozni, hogy – az OECD-országok meghatározó trendjeivel összhangban¹⁶ – a munkaerőpiaci aktivitással kapcsolatos szegénységkutatási adatok rámutatnak, hogy nem csak azokat a háztartásokat érinti a jövedelmi szegénység, ahol senkinek nincs munkahelye. Mindkét felmérés idején (2001-ben és 2006-ban) a gyermekes családok mintegy kétharmadában volt gazdaságilag aktív tagja a háztartásnak, és egyötödükben két vagy több felnőttnek is volt munkája. Ezen a területen azonban a két felmérés közötti időszakban határozott romlás volt megfigyelhető, hasonlóan ugyanezen háztartások jövedelmi forrásai tekintetében, amikor a piaci forrásból származó jövedelemmel rendelkező háztartások részaránya 72 %-ról 65 %-ra csökkent.¹⁷

¹⁶ „Kiderült, hogy a gyermekszegénységi ráták szinte valamennyi OECD-tagállamban lényegesen magasabbak a munkanélküli családok esetében, mint az olyan családoknál, ahol legalább az egyik szülőnek van munkája, és ugyancsak magasabbak az egykeresős családok esetében, mint a kétkeresős családoknál, és az egyszülős háztartásokban a kétszülős háztartásoknál. Bár szinte mindenütt a munkanélküli családok a szegények között is a leghátrányosabb helyzetűek, az elemzés rámutatott, hogy az OECD-országok átlagában a gyermekes szegény családoknak csak mintegy harmada munkanélküli, bár ez az arány nagymértékben változik – a 20 %-nál kevesebbtől (Ausztria, Görögország, Olaszország, Japán, Luxemburg, Mexikó, Portugália, Törökország és az Egyesült Államok) 60 %-ig vagy még magasabb értékig (Ausztrália, a Cseh Köztársaság, Németország és Norvégia).”

Whiteford, P. és Adema, W., „What Works Best in Reducing Child Poverty: A Benefit or Work Strategy?”, [Mi csökkenti jobban a gyermekszegénységet: a juttatás vagy a munkastratégia?] *OECD Társadalmi, foglalkoztatási és migrációs munkaanyagok*, 51. szám, 2007. március.

¹⁷ Ferge, Zs., Tausz, K. és Darvas, Á., *Küzdelem a szegénység és a kirekesztés ellen*, International Labour Office, Budapest, 116. o., 2002; és *A szegénység és kirekesztés változása, 2001-2006, 2006* (NKFP/5/012/2004) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Szegénységkutatató Központ, 2007 (kézirat).

1.3.2. Lakhatás

Magyarországon a kommunizmus összeomlása előtt az emberek többsége állami tulajdonú bérlakásokban a városokban élt; ezeket a lakásokat szociális és politikai megfontolások alapján osztották el. Az államszocialista rendszer összeomlása után az állami tulajdonú lakásokat nagyrészt privatizálták, így nagyon kevés bérlemény maradt. Jelenleg az összes lakás 92 %-ában a tulajdonos él; ez az adat lényegesen meghaladja az Európára jellemző szintet.¹⁸ ¹⁹A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a szokásosnál rosszabb minőségű lakások aránya – azaz ahol a házon belül nincs WC és/vagy fürdőszoba, csatornázás, konyha, sőt akár az alapozás is hiányzik (amikor az épület vályogtéglából épült) – többé-kevésbé állandó, és 13 % körül alakul. Ahogyan a településméret csökken, e lakások aránya egyre nagyobb. A helyi önkormányzatok tulajdonában lévő és általuk bérbe adott lakások 21%-a az úgynevezett substandard kategóriába tartozik.²⁰ Ugyanakkor a költségvetési megszorítások erőteljesen korlátozzák a települési önkormányzatok lehetőségeit, hogy a lakhatáshoz segítséget nyújtsanak. Az önkormányzatoknak ugyancsak kevés pénzük van a bérlakások felújítására.

A Központi Statisztikai Hivatal 2004-es adatai szerint 3 606 olyan otthonban éltek emberek, amely csak szükséglakásnak minősült, míg 408, a települési önkormányzatok tulajdonában levő lakást életveszélyessé nyilvánítottak. 49 településen költöztek be emberek erőszakos lakásfoglalóként. Ezen idő alatt 625 családot – beleértve gyermekes családokat is – lakoltattak ki.

„A gyermekes családok átlagosan jobb lakhatási körülmények között élnek, mint a teljes népesség. A gyermekes szegényeknek azonban lényeges hányada él rossz minőségű lakásban. Minden négy szegény gyermekes család közül egy olyan lakásban él, ahol nincs a házon belül WC vagy fürdőszoba, öt lakásból egyben nincs folyóvíz, és minden második hagyományos fűtéssel rendelkezik. Ezek a rossz lakhatási feltételek egyaránt igazak a gyermekes szegényekre és a szegényekre általában.”²¹

4. táblázat: A lakások fontosabb adatai, ideértve a szegény háztartásokat és a gyermekes szegény háztartásokat is

Lakások adatai	Háztartások összegezen	Szegény háztartások összezen	Gyermekes szegény háztartások
A lakás becsült értéke, millió forint	10,9	6,3	6,9
Társadalmilag nem kívánatos lakóövezet, külváros	3,5	9,9	10,6
Nincs a lakáson belül WC	6,6	26,8	26,8
Nincs fürdőszoba	6,0	25,7	26,2
Nincs folyóvíz	3,5	19,0	18,5
Hagyományos fűtés (valamilyen kályha)	17,6	48,0	50,0
A nedves falak, beázás stb. okozta súlyos problémák	16,7	30,4	31,4

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal háztartás-költségvetési felvétel, 2004.

¹⁸ Helyzetkép a lakásviszonyokról, 1999-2005, 1999-2005), Központi Statisztikai Hivatal, 2006, 12. o.

¹⁹ Az EU első 15 tagállamában 39 %, Németországban 62 %, Ausztriában 45 %, Angliában 34 % a bérlakások átlagos aránya.

²⁰ *Szociális statisztikai évkönyv, 2005*, Központi Statisztikai Hivatal, 2006.

²¹ A gyerekeszegénység néhány metszete – háttérlemzés „Program a gyerekeszegénység ellen”, 2006. március <http://www.gyerekesely.hu/dmdocuments/1melleklet-m-3.pdf>

A már többször idézett szegénységkutatási felmérés szerint a családok jelenlegi életét és a gyermekek jövőjét befolyásoló lakáskörülmények azt mutatják, hogy a lakások komfortfokozata, zsúfoltsága és a szomszédsági környezet nagyjából állandó. A szegény gyermekes háztartások egyötödében 2001-ben és 2006-ban sem volt a lakáson belül WC, és nem volt fürdőszoba. A gyermekes szegény háztartások 77 %-a rendelkezett folyóvízzel/WC-vel/fürdőszobával, a többieknél ezek legalább egyike hiányzott. Nem volt változás a szobánkénti lakók számában sem. Mindkét vizsgált évben az egy szobára népesség aránya meghaladta a két személyt. A gyermekes háztartások esetében 20 % élt túlzásútlakásban, ahol az egy szobára jutó lakók száma meghaladta a hármat. A gyermekes háztartások 10 %-a nehezen megközelíthető épületben él, mert nincs odavezető kiépített út. Az arányok szinte azonosak voltak 2001-ben és 2006-ban, és ezen a területen semmilyen változás nem érzékelhető.²²

Az, hogy az emberek nehezen őrzik meg lakásukat, és nőtt a lakás elvesztésének kockázata, megmutatkozik abban, hogy a szegénységben élő gyermekes háztartások jelentős adósságot halmoztak fel.

5. táblázat: Szegénységi kockázat (a meghatározás szerint a mediánjövedelem 60 %-ánál kevesebből élők) a teljes népességre és a gyermekes háztartásokra, amelyek létfenntartási nehézségek meglétéről számolnak be (a családfők véleménye szerint), 2004

Kategória	Országos		Gyermekes családok	
	Átlagos	Szegény	Átlagos	Szegény
Előfordult, hogy nem tudták kifizetni...				
..a lakbért vagy a közös költséget	1,00	2,02	1,30	2,22
..a közüzemi számlákat	1,00	2,32	1,42	2,77
..a jelzálogkölcsönt	1,00	2,39	1,52	2,94
..más kölcsönt	1,00	2,05	1,54	2,61
Volt pénzügyi, megélhetési problémájuk	1,00	2,10	1,24	2,39
Összesen	1,00	1,00	1,00	1,00

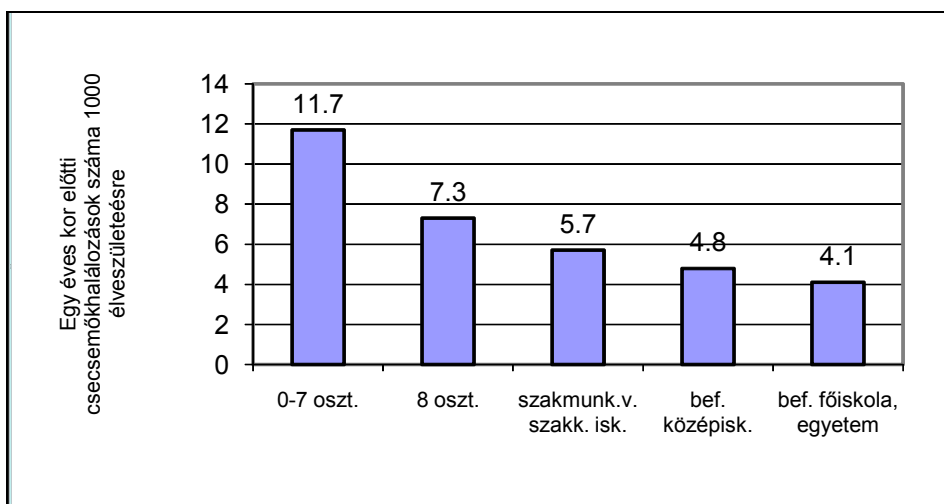
1.3.3. Egészség

Magyarország meglehetősen ellentmondásos képet mutat, ha az általánosan elfogadott indexek alapján vizsgáljuk a gyermekek egészségi állapotát. A csecsemőhalandóság indexe folyamatosan javul, de még mindig lényegesen magasabb, mint a fejlett országok átlaga (az OECD Magyarországra a 6,6-es arányt állapítja meg, szemben az átlagos 4,5-del). Az alacsony születési súlyú csecsemők (2 500 gramm alatt) aránya a legmagasabb Magyarországon — az OECD 2004-es adatai szerint Magyarországon ez az arány 8,7, szemben az átlagos 6,4-gyel. Szinten minden gyermek – 99 % – megkapja azonban a kötelező védőoltásokat (az OECD-országok átlaga 90 és 94 % között van).

²² Ferge, Zs., Tausz, K. és Darvas, Á., Küzdelem a szegénység és a kirekesztés ellen, International Labour Office, Budapest, 2002, 116. o.; és A szegénység és kirekesztés változása, 2001-2006, 2006 (NKFP/5/012/2004) Eötvös Loránd Tudományegyetem Szegénységkutató Központ, 2007 (kézirat).

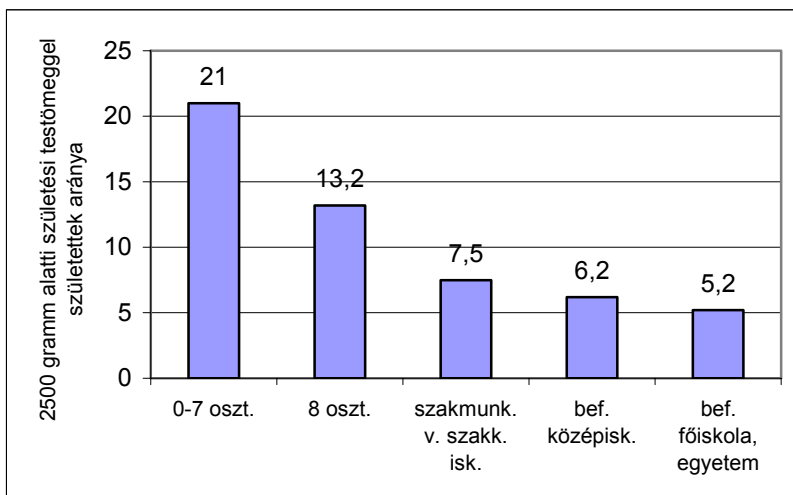
Számos korreláció létezik a szegénység és az egyenlőtlenség között egyrészt, valamint a morbiditási és a mortalitási statisztikák között másrészt, bár sokkal több adatunk van e tekintetben a nemzetközi, mint a magyar körülményekről. A demográfusok egy ideje már ezekre a korrelációkra összpontosítanak. Tudjuk például, hogy az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező anyák körében az átlagosnál magasabb a koraszülés aránya, több az alacsony születési súlyú csecsemő, és magasabb a csecsemőhalandóság aránya.

7. ábra: Az anya legmagasabb iskolai végzettsége és a csecsemőhalálzás arányszám közötti összefüggés (2002)

Forrás: Gyermek egészségügy. Páll Gabriella (Johan Béla Országos Epidemiológiai Központ) által írt rész.
<http://www.ogyei.hu/anyagok/gyerekfejezet.pdf>

8. ábra: Az anya legmagasabb iskolai végzettsége és az alacsony születési súly közötti összefüggés (2002)

Forrás: Gyermek egészségügy. Páll Gabriella (Johan Béla Országos Epidemiológiai Központ) által írt rész.
<http://www.ogyei.hu/anyagok/gyerekfejezet.pdf>

Jelenleg túl kevés adattal rendelkezünk a gyermekegészségről ahhoz, hogy korrelációt állapíthassunk meg a család pénzügyi és társadalmi státusa és a gyermek egészsége között. Egészségügyi szakértők²³ által 2004-ben végzett vizsgálat azonban igazolta, hogy „az alacsony születési testtömeg fokozza a felnőttkori betegségek kockázatát.” E jelentés egy másik hangsúlyos következtetése közvetlenül a gyermekszegénységre vonatkozik. A vizsgálatok azt mutatták, hogy „a gyermekkorban az egyéves kor feletti halálozásban a többségében megelőzhető külső halálokok (balesetek) vezetnek.”²⁴

Egy 2007-ben végzett kistérségi vizsgálat jelezte, hogy a szegénység elsősorban alultápláltsághoz és a csecsemők és az iskoláskor előtti gyermekek esetében alacsony testtömeghez vezet. Ennek bizonyára sokkal súlyosabb következményei vannak az ilyen gyerekek egészségére és idegi struktúrájára, mint azoknak a gyermekeknek az esetében, akik későbbi életkorban válnak alultáplálttá. Úgy tűnik, hogy amikor a gyermekeket intézményi gondozásba veszik, az éhezés és a szabványos alatti táplálkozás következményeinek nagy része ellensúlyozható.²⁵

A várható egészséges évekre vonatkozó vizsgálatok azt mutatták, hogy a lakosság iskolázott és tanulatlan szegmensei közötti különbség egyre növekszik. Ennek elsődleges oka, hogy az index a magasabban iskolázott lakossági szegmens esetében javult. 35 éves korban az alacsony iskolázottságúak és a vidékiek számíthatnak a legkevesebb egészséges életévre. A legkevesebb és legtöbb egészséges életévre számító csoportok közötti különbség 20 év a férfiak és 15 év a nők esetében.²⁶ Megjegyzendő, hogy a témára vonatkozó Eurostat-közlemény szerint, amely 17 államot ölel fel, a vizsgálatban résztvevő országok közül Magyarország kilátásai a legrosszabbak, a nők 0 és 67 kor között várható egészséges élettartamára vonatkozó indexek ellenére is.²⁷

E mögött számos tényező húzódik meg, ideértve az egészségügyi létesítményekhez való egyenlőtlen hozzáférést és a minőségben lényegesen eltérő szolgáltatásokat is.

A 2000 főnél kisebb településeken 3 %-án van gyermekorvos, míg a 3000-5000 fő közötti településeken ez az arány 31 %, az 5000-10 000 lakosú településeken pedig az arány 89,3 %. A különféle becslések szerint a gyermekek 70-75 %-a részesül közvetlenül gyermekorvosi szolgáltatásban, míg a többiek – általában a hátrányos helyzetű régiókban, kistérségekben és településeken élő gyermekek – a felnőtt családorvosi szolgáltatásokra kényszerülnek, ha kezelésre van szükségük.

Magyarországon hagyománya van a házi védőnői szolgáltatásnak. 2005-ben elfogadtak egy új törvényt, amely az iskolákban dolgozó gyermekvédőnők számát 375-ről 842-re emelte, míg 4595-ről 4110-re csökkentette a területen dolgozó védőnők számát. A védőnői tevékenység hangsúlya az otthonról az iskolára került, ahol a gyermekek 60 %-át érik el. Elvben a házi védőnői szolgáltatás az egész országot lefedi, míg az iskolai védőnők valamennyi 3-18 éves gyermekkel találkoznak. Az 5000 főt meghaladó településeken a gyermekvédőnői lefedettség 100 %-os, de az 1000 lakosnál

²³ Gyermkegészségügy. Páll Gabriella (Johan Béla Országos Epidemiológiai Központ) által írt rész.
<http://www.ogyei.hu/anyagok/gyerekfejezet.pdf>

²⁴ Gyermkegészségügy Páll Gabriella (Johan Béla Országos Epidemiológiai Központ) által írt rész.
<http://www.ogyei.hu/anyagok/gyerekfejezet.pdf>

²⁵ Bass, L., A szécsényi kistérségben élő gyermekek antropometriai jellemzői Magyar Tudományos Akadémia, Gyermek Programiroda, 2007 (kézirat).

²⁶ Faragó, M., Egészségesen várható élettartamok Magyarországon, 2005, Központi Statisztikai Hivatal, 2007.

²⁷ Idézet: Miklós Faragó: Egészségesen várható élettartamok Magyarországon, 2005, Központi Statisztikai Hivatal, 2007, 11. o.

kisebb településeken ez az arány csak 37,2 %. Az 1000-1999 lakossal rendelkező településeken a lefedettség 78,8 %-os.

Ezen a ponton fel kell hívni a figyelmet arra, hogy Magyarországon 10 000 lakosra mindössze 0,2 pszichiátriai ágy jut. Ez a nemzetközi standardokkal összehasonlítva egyértelműen kevés. A személyi feltételek sem kielégítőek. Túl kevés a szakember. Tény, hogy a 2000. évben mindössze 44 gyermekpszichiáter dolgozott Magyarországon, akik egy széteső intézményi struktúrában igyekeztek elvégezni munkájukat. Szakellátást mindössze 184 ágyon biztosítanak, amelyek közül 120 akut ágy, 30 rehabilitációs ágy, és 34-et tartanak fenn a krónikus ellátás céljára.²⁸

1.3.4. Oktatás

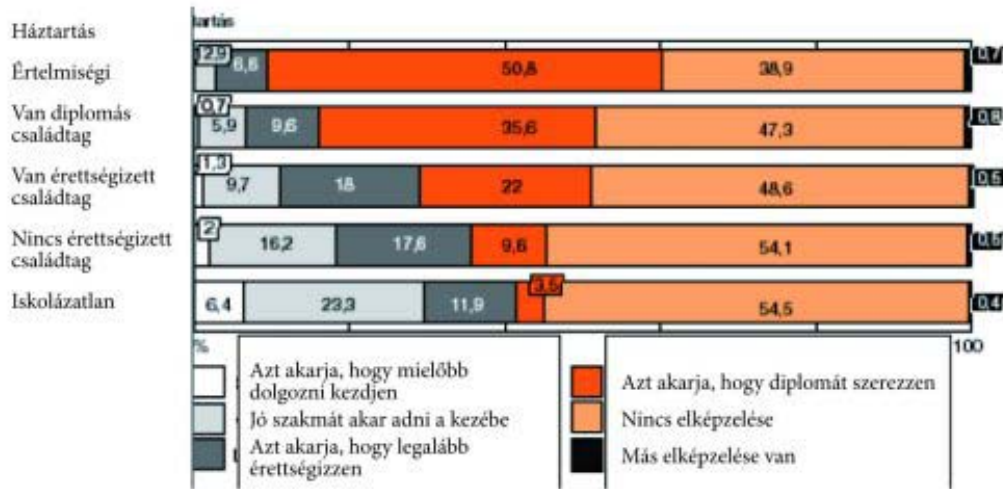
Az oktatási rendszer kulcsfontosságú szerepet játszhat a szegénység intergenerációs átörökítésének körének megtörésében. A gyermekes szegény családok 86 %-ában a családfő nem fejezte be a középiskolát (ez igaz valamennyi szegény háztartás 59 %-ára is).²⁹

A mai Magyarországon a mobilitást meghatározó társadalmi tényezők rendkívül erősek. Az olyan gyermekeknek mindössze 10 %-a képes befejezni az egyetemet vagy a főiskolát, akiknek az apja csak általános iskolát végzett, míg az egyetemet vagy főiskolát végzettek gyermekei esetében ugyanez az arány 68 %. Ugyanakkor a csak általános iskolai végzettséggel rendelkező apák gyermekeinek negyede maga sem jut tovább az általános iskolánál.

²⁸ Pszichiáterek Szakmai Kollégiuma, 2000.

²⁹ Központi Statisztikai Hivatal háztartás-költségvetési felvétel, 2004.

9. ábra: Gyermekes családok megoszlása a gyermekeik jövőjére vonatkozó nézeteik alapján a családtagok képzettségi szintje szerint, 2001 (%)

Forrás: A család változásban, 2002

Forrás: A család változásban, 2002

A fiatalok oktatását és az ebben mutatkozó egyenlőtlenségeket az a régió, illetve annak a településnek a mérete befolyásolja, ahol élnek. Minél kisebb a település, annál valószínűbb, hogy oktatási szintjük alacsonyabb, megakadályozva őket abban, hogy a szakmunkás szintet meghaladják. A település mérete különbségeket vált ki magukban az iskolákban, a tanítók, tanárok képzettségi szintjében és számában, a választható tantervi programokban, a diákok kompetenciaszintjében és tudásuk minőségében.

A gyermeknek csak mintegy 4-5 % százaléka nem iratkozik be valamilyen középfokú oktatási formába az általános iskola elvégzése után, de a magyar oktatási rendszer sokkolóan magas lemorzsolódási aránnyal működik.

6., táblázat: A továbbképzésben résztvevő roma és nem roma diákok

A látogatott iskola típusa	Roma diákok				Nem roma diákok
	1993/94	1996/97	2000/2001	2002/2003	2002/2003
			%	%	%
Semmilyen	49,8	16,5	9,9	8,1	1,1
Speciális szakképző iskola	9,4	8,6	5,5	6,2	1,3
Szaktanácsképző iskola	30,2	61,6	62,8	63,8	33,1
Szakközépiskola	10,0	9,3	16,2	15,9	39,0
Általános középiskola	0,6	3,7	5,6	5,9	25,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Iskolák száma		168	419	452	497

Forrás: A gyermekszegénység néhány metszete — háttérelmzés. Program a gyermekszegénység ellen, 2006. március. Kemény (1994) Roma szegregáció — Kérdőív iskolaigazgatók számára 2000, készítette az Oktatókutatási Intézet, és szegregációs kutatás, kérdőív iskolaigazgatók számára, készítette a Felsőoktatási Kutatóintézet, 2004.

A gazdasági és társadalmi hátrányokkal induló gyermekek és a társadalom immobilis szegmensében élő gyermekek között a romák aránya igen magas. Miközben a becslések szerint a teljes népesség körében a romák aránya mintegy 5-6 %, a csak 8 általános iskolai osztályt végzettek közötti arányuk 30 %.

A magyar oktatási rendszer gyenge teljesítményének egyik jele, hogy az iskolában töltött évek alatt a hátrányos helyzetű gyermekek oktatási hátránya nem hogy nem csökkenne, hanem a legtöbb esetben nő is, miközben az iskolai teljesítmény általánosságban szoros összefüggésben áll a szülők kulturális tőkéjével. Az egyik fő probléma, ami a hátrányos körülmények közül érkező gyermekek esetében különösen súlyos, az alapvető készségekben történő képzés hiánya. A 2003-ban 29 OECD országban elvégzett PISA-vizsgálat Magyarországot a 19-20. helyre tette a szövegértés és a matematikai logikai képességek terén. Az iskolai szegregáció meghatározó szerepet játszik ebben. Ez azt jelenti, hogy a szegény gyermekek egy részét és a cigány gyermekek többségét külön iskolákba, iskolai csoportokba vagy olyan osztályokba terelik, amelyek gyakran rosszabb feltételek mellett működnek, és kevesebbet tudnak kínálni a gyermekeknek. Még mindig széles körben elterjedt gyakorlat, hogy a roma gyermekeket úgynevezett speciális (kiszegítő) osztályokba helyezik, amelyek az oktatási rendszer zsákutcái. Vannak olyan kiszegítő iskolák vagy osztályok, ahol az enyhe értelmi fogyatékos vagy magatartási problémákkal küzdő gyermekeket kezelik. A roma gyermekeknek tízszeres az esélye arra, hogy ezekbe a „speciális nevelési igényű” gyermekek számára fenntartott iskolákba vagy osztályokba vegyék fel őket; ezeket korábban kiszegítő általános iskoláknak nevezték. E folyamat negatív következménye megmutatkozik az alacsony továbbtanulási rátákban és abban, hogy e csoport nem képes helytállni a munkaerőpiacon, mert tagjainak nem tanították meg a szükséges készségeket, de megjelenik a társadalmi mobilitás alacsony szintjében és az intergenerációs szegénységi körforgásban is.

A szülők iskolai végzettsége valamennyi résztvevő országban meghatározó módon előrejelzi a diákok teljesítményét a problémamegoldás terén. A szülők képzettségében mutatkozó normál szórásnyi különbség hatása a portugál 11 ponttól (ez a legalacsonyabb az OECD-országok között) a magyarországi 33 pontig terjed (az OECD-átlag 20 pont). A problémamegoldó teljesítmények eltéréseinek 1-19 %-át valamennyi országban a szülők képzettsége magyarázza (az OECD-átlag

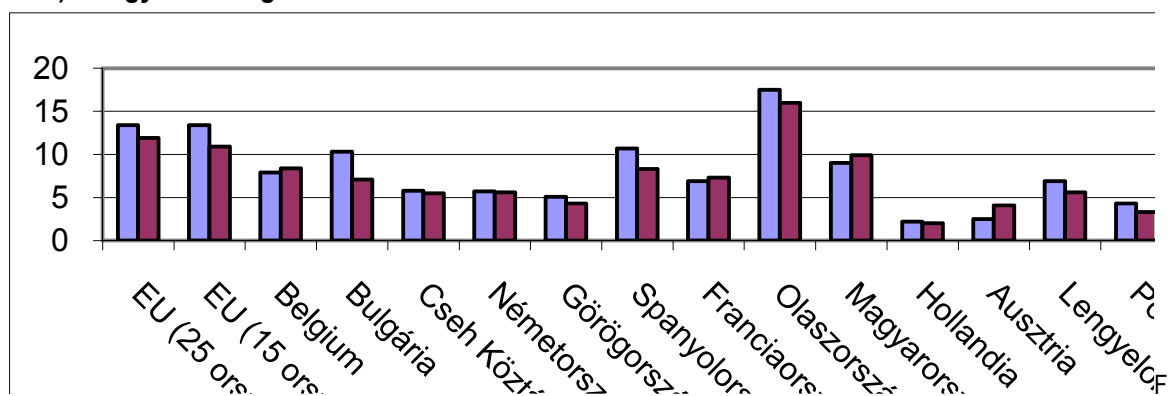
10 %). Ez a hatás a legerősebb a Cseh Köztársaságban, Magyarországon, Lengyelországban és a Szlovák Köztársaságban (26-33 pont között), míg a legkevésbé Finnországban és Portugáliában, valamint a partnerországokban, Braziliában, Indonéziában, Hong Kong-Kínában és Tunéziában (7-11 pont között) jelenik meg.³⁰

A 2003. évi PISA-felmérés mutatott rá arra, hogy Magyarország volt az egyetlen résztvevő OECD-ország, ahol az oktatási ágazat súlyos válságának mindkét jele megmutatkozik: a lényeges társadalmi egyenlőtlenségekkel együtt vált láthatóvá az oktatási rendszer általánosan gyenge minősége. A diákok tudásszintjének eltérései Magyarországon a szakásosnál sokkal kevésbé voltak az egyéni képességek eltérésének, mint a társadalmi státusuknak tulajdoníthatók. Globálisan a magyar iskolák mutatják a legnagyobb egyenlőtlenségeket. Magyarország egyike azon országoknak, ahol a szülők társadalmi státusa a gyermekek iskolai teljesítményét befolyásoló legerőteljesebb tényező. A mi iskolarendszerünk az, amelyik a legkevésbé képes az otthonról hozott eltérések kiegyensúlyozására.³¹

1.3.5. Regionális és települési egyenlőtlenségek

Az egyes régiók és települések közötti egyenlőtlenségek hatalmasak. Ez sokféleképpen igazolható, de mi az első 25 EU-tagállamot összehasonlító adatsorra korlátozzuk vizsgálódásunkat. A foglalkoztatási mutatók egyenlőtlenségei alig valamivel alacsonyabbak, mint Olaszországban, és nagyjából ugyanolyanok, mint Szlovákiában, nagyon kedvezőtlen helyzetet jelezve. Azt is szükséges hangsúlyozni, hogy míg a legtöbb országban (Olaszországot is ideértve) ezek az adatok lefelé irányuló trendet mutatnak, Magyarországon a regionális egyenlőtlenségek 2000-2005 között növekedtek.

10. ábra: A regionális foglalkoztatási ráták megoszlása — összesen
A foglalkoztatási ráták relatív szórása (a 15-64 éves korcsoportban) a régiók között (NUTS 2 szint) az egyes országokban

Forrás: Eurostat.

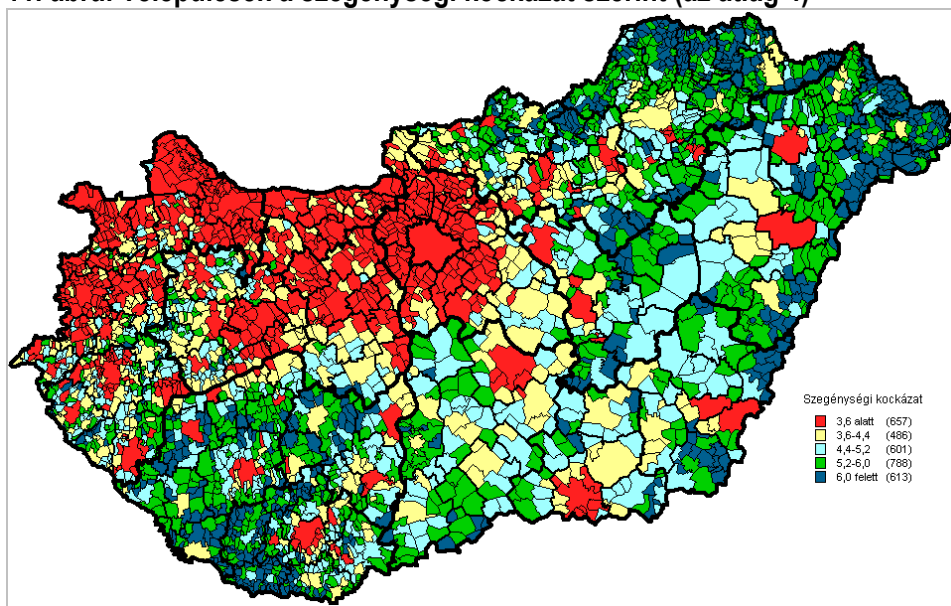
³⁰ <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/25/12/34009000.pdf>

³¹ Az oktatás megújítása létfontosságú – Magyarország jövője forog kockán!

A gyermekszegénység elleni küzdelemben létfontosságú rámutatni azokra a régiókra és kistérségekre, ahol sürgős és kiemelt beavatkozásra van szükség. A gyermekszegénység elleni projekten dolgozó programiroda kérésére a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja elkészítette a magyarországi települések elemzését. Az alábbiakban közöljük az eredmények összegzését.

A települések csaknem 20 %-ában (613 településen) magas a gyermekszegénység kockázata.³² Szabályos és szoros korreláció figyelhető meg a település mérete és a településszinten bizonyítható szegénységi kockázat között, és a kisebb települések az inkább veszélyeztetettek. Ezeken a településeken négyszeres a roma lakosok felülreprezentáltsága. A „településkomfort” ezeken a településeken a lakásokat, az intézményeket és a kereskedelmi létesítményeket tekintve egyaránt lényegesen az országos átlag alatt marad. A legnagyobb szegénységi kockázatot felmutató települések lakosságának korfája a fiatal népesség felé tolódik el, ami szorosan összefügg a lakosság növekvő szegregációjával.³³

11. ábra: Települések a szegénységi kockázat szerint (az átlag 4)

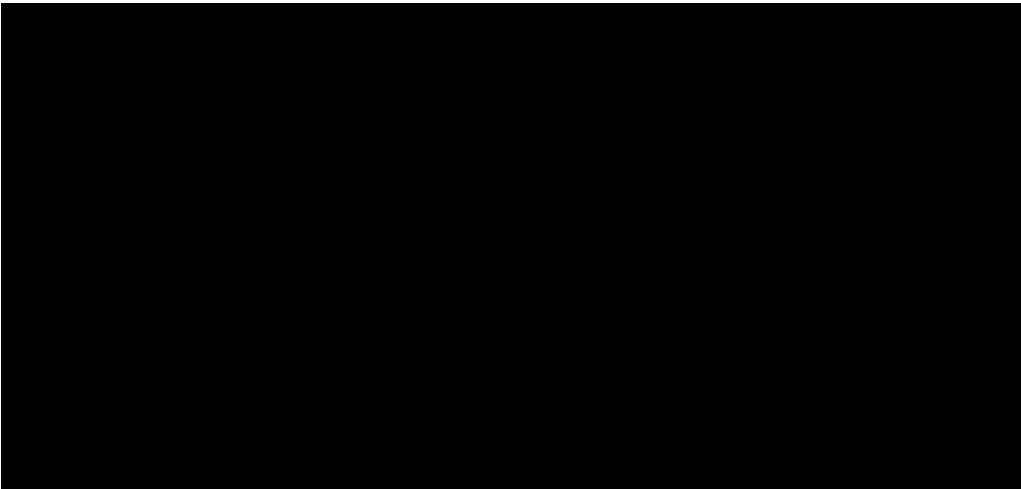
³² A tipológia alakításához az alábbi változókat használtuk: fiatalsági index (a 15 évnél fiatalabb gyermekek aránya a 60 év felettekkel szemben), a középiskolát végzettek aránya a 18 év feletti teljes lakossággal szemben, a lakosság egy főre jutó havi jövedelme 2003-ban és az egy lakosra jutó nyugdíj összege 2005-ben, a csak munkanélküliekből álló háztartások aránya, a gazdaságilag aktív korú népességben a munkanélküliek aránya, a rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülők a 0-17 éves korú gyermekek után, és a 60 év alattiak esetében a nyugdíjban részesülők aránya 2005-ben.

³³ Bihari Zsuzsanna, Kovács Katalin (2006). Gyermekszegénység vidéken: Magas szegénységi kockázatú települések a magyar településállományban. Településtipológia és rangsor.

1.3.6. Állami intézeti ellátásban részesülő gyermekek

2005. december 31-én 17 456 gyermek élt állami gyermekintézményekben (gyermekotthonokban, kvázi szülői szerepet betöltő nevelőkkel működő csoportos otthonokban, illetve nevelőszülőknél), míg 4240 18-24 közötti fiatal felnőtt részesült intézeti elhelyezést követő támogatásban. A családoktól eltávolított gyermekek száma folyamatosan csökken, miközben az intézeti elhelyezést követő támogatásban részesülő fiatal felnőttek száma nő.³⁴ Az elmúlt 20-30 évben a 0-17 éves, intézeti ellátásban részesülő fiatalok száma a teljes gyermekpopulációhoz képest dinamikusan csökkent, az utóbbi években azonban nem következett be lényeges változás. Az azonos korú 10 000 gyermek közül 91 a saját családján kívül nő föl. Ez a szám Magyarországot a nemzetközi összehasonlítások középmezőnyébe helyezi. Annak ellenére, hogy a szakértők és a döntéshozók egyaránt lényeges hangsúlyt helyeznek a 0-3 éves korcsoportra, lényeges változás nem történt.

12. ábra: Intézeti elhelyezés (ugyanazon korú 10 000 lakosonként)

Az 1990-es évek óta lényeges változások következtek be az intézeti ellátásban részesülő gyermekek elhelyezésében. Kezdetben az ilyen gyerekek 30-32 %-a nevelkedett nevelőszülőknél; ez a szám mára 53 %-ra nőtt. Az intézeti ellátás jellege is megváltozott. A nagy nevelőintézetek helyébe sokkal kisebb gyermekotthonok léptek (legfeljebb 40 gyermek), és a gyermekeket egyre nagyobb számban helyezik el kis, családias légkörű csoportos otthonokban (erre vonatkozóan pontos statisztikáink nincsenek).

³⁴ Tájékoztató a család-, gyermek- és ifjúságvédelemről, 2005., Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 2006.

1.3.7. Gyermekkel szembeni rossz bánásmód

Egy 2003-as, a gyermekekkel szembeni rossz bánásmód gyakoriságáról és súlyosságáról folytatott Unicef-vizsgálat Magyarországot a világ leginkább veszélyeztetett helyei között tartja számon.³⁵ Nagy valószínűséggel az adatok nem tükrözik pontosan a tényleges helyzetet, mivel az egyes országok eltérnek abban, hogy a gyermekek elleni erőszak hol és miként valósul meg, de tény, hogy Magyarországon súlyos problémák vannak. A magyar felnőttek a gyermekekkel szembeni rossz bánásmódot családi ügynek tartják. A magyarok 80 %-a elfogadhatónak tartja a gyermekek verését. Magyarországon létezik olyan törvény, amely előírja, hogy a gyermekekkel szembeni rossz bánásmód jeleit észlelő szakemberek tegyenek bejelentést, de ennek elmulasztását nem szankcionálják. A bíróságok is hajlamosak a gyermekekkel szembeni rossz bánásmód meglehetősen könnyed kezelésére. 2005-ben a gyermekjóléti szolgálatok majdnem 12 000 esetben tettek bejelentést gyermekekkel szembeni rossz bánásmód miatt, ami valószínűleg a valóban bekövetkező fizikai, érzelmi és szexuális erőszaknak csak töredéke.

1.3.8. Gyermek és fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények

7. táblázat: Az ifjúkori bűnözés alakulása az általános bűnözéssel összehasonlítva

	Gyermekek	Fiatalkorúak	Valamennyi elkövető
2001	3 730	11 631	120 583
2002	3 959	11 689	121 885
2003	3 553	10 473	118 145
2004	3 963	12 325	130 182
2005	3 697	12 197	133 790

Forrás: Az ifjúkori bűnözés alakulása, 2005. Országos Rendőr-főkapitányság, Bűnmegelőzési Főosztály, Bűnmegelőzési és Esélyegyenlőségi Osztály.

<http://www.police.hu/data/464201/statisztika.pdf>

A teljes gyermekpopulációnak 0,25 %-a követett el valamilyen bűncselekményt, ami nagyjából átlagos. A fiatalkorú elkövetők 10 éves átlaga pontosan egybeesik a 2005. év tényszámaival. A serdülőkorú elkövetők száma 2 458 volt 100 000 serdülőre számítva (2,46 %!), ami e tekintetben 1996 óta a legrosszabb adat.³⁶

³⁵ A gyermekekkel szembeni rossz bánásmód és gyermekhalálozás táblázata gazdag országokban, *Innocenti report card 5. kiadás*, Unicef, 2003. szeptember.

³⁶ Az ifjúkori bűnözés alakulása, 2005. Országos Rendőr-főkapitányság, Bűnmegelőzési Főosztály, Bűnmegelőzési és Esélyegyenlőségi Osztály.
<http://www.police.hu/data/464201/statisztika.pdf>

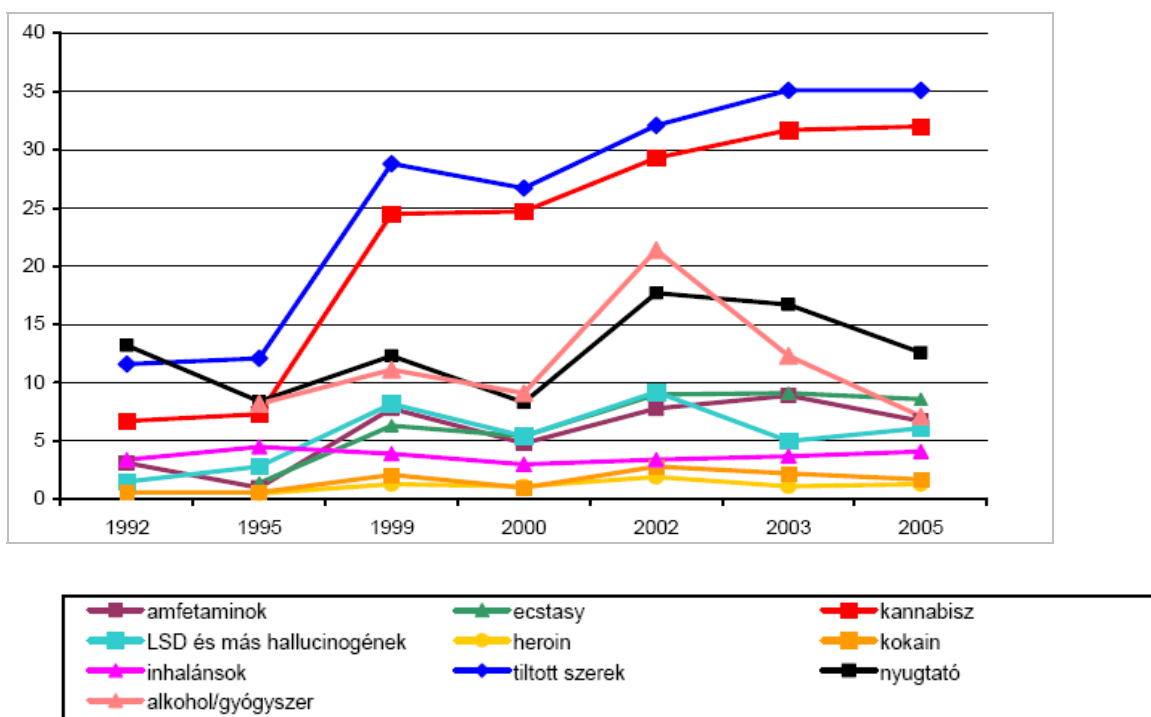
1.3.9. A gyermekhajléltalanság

Mivel megbízható statisztikáink nincsenek, közvetett eszközöket kell alkalmaznunk a probléma mértékének becsléséhez. A gyermekek átmeneti ellátására létrehozott vagy arra használt intézmények (helyettes szülői hálózat, átmeneti otthonok, átmeneti családi otthonok) 2005. évi adatai³⁷ azt mutatják, hogy a helyettes szülőkhöz vagy átmeneti családi otthonokban elhelyezett minden negyedik gyermek (2023-ból 537) és minden második átmeneti családi otthonban élő személy (6041-ből 3500) (ebből a gyermekek száma meghaladja a 4000-et) a szülők lakhatási nehézségei, feltehetően hajléktalansága miatt kerül oda.

A 2004. évi adatokhoz képest az e létesítményekben ellátásban részesülő személyek száma 50 %-kal nőtt (2004-ben az érintett gyermekek száma 4000 volt, míg 2005-re 6000-re nőtt). Ez tükrözi egyrészt a probléma fokozódó súlyosságát, és másrészt a rendszeresített (ezt leginkább meglevőnek ferdíteném) létesítmények növekvő számát.

1.3.10. Kábítószeres

13. ábra: A szerenkénti életprevalencia-értékek tendenciái 1992 és 2005 között, a budapesti 10. évfolyamos középiskolások körében (százalék)

Forrás: Elekes, Zs. és Paksi, B., Alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokások budapesti 9-10 évfolyamos középiskolások körében 2005, kiadatlan tanulmány, idézi a magyarországi Nemzeti Drog Fókuszpont által az EMCDDA számára készített 2006. éves jelentés.

³⁷ Tájékoztató a család-, gyermek- és ifjúságvédelemről, 2005., Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 2006.

„2005-ben elsősorban regionális, illetve néhány speciális csoportra kiterjedő kutatás készült Magyarországon szemben az országos vizsgálatokkal. Ezen kutatások eredményei meghatározó szerepet játszanak a helyi drogstratégia kialakításában összhangban a nemzeti drogstratégia célkitűzéseivel. A 13 évet átölelő budapesti középiskolás adatfelvétel-sorozat azt valószínűsíti, hogy az elmúlt években csökkent vagy megállt a tiltott szerfogyasztás terjedése a magyar fiatalok körében. A 2005-ben készült attitűdvizsgálatok eredményei alapján nem lehet összegző megállapításokat tenni a megkérdezettek kábítószer-jelenséggel kapcsolatos attitűdjeire, tájékozottságukra vonatkozóan. A kutatások során kapott eredmények a társadalmi kommunikáció hiányosságaira hívják fel a figyelmet.³⁸

³⁸ A magyarországi Nemzeti Drog Fókuszpont által készített 2006. éves jelentés az EMCDDA számára.
http://www.szochalo.hu/fileadmin/szochalo/Uj_Szochalo/tudomany/deviancia/EMCDDAJelent_s2006.10.31.pdf

2. Politikai keret

2.1. Áttekintés

Egyértelműen szükség van arra, hogy a társadalom és a kormány komoly erőfeszítéseket tegyen a szegénység csökkentésére. A miniszterelnök kérésére 2005 őszén kezdeményezték egy gyermekszegénység elleni program előkészítését. A programot a Magyar Tudományos Akadémián belül működő kutatócsoport tervezte, amely kifejezetten erre a konkrét célra állt össze. A program arra a koncepcióra épül, hogy a gyermekszegénység csökkentése a kormánynak a szegénység és társadalmi kirekesztés csökkentésére irányuló erőfeszítésein belül mindent megelőző prioritást élvez. A gyermekek szenvedését és hátrányos helyzetét a lehető leggyorsabban enyhíteni kell, mert a gyermekek a társadalom legsebezhetőbb tagjai. Magyarországnak meg kell változtatnia közép- és hosszú távú, a gyermekszegénységet és az alacsony iskolai végzettséget újratemtő mechanizmusait, mert ez az egyetlen módja a fenntartható társadalmi és gazdasági fejlődési biztosításának.

2006 elején bevezették a programnak az úgynevezett „Rövid program” részét, és az év végére elkészült egy parlamenti határozattervezet „Legyen jobb a gyermekeknek!” címmel. Ezt a kormány 2007 februárjában elfogadta, és márciusban benyújtotta a Parlamentnek. A bizottsági tárgyalás után a Parlament plenáris ülésén, április 3-án kezdődött meg a vita, a végszavazásra várhatóan májusban kerül sor. Jelenleg úgy tűnik, konszenzus van a kérdés fontosságát illetően, de a pártok véleménye eltér az egyes alkalmazandó eszközök tekintetében (különös tekintettel a családtámogatási eszközökre).

A feladatok és a célok egyértelműnek és elfogadottnak tűnnek. Most az látszik a leglényegesebb kérdésnek, hogy milyen EU-finanszírozás mobilizálható erre a célra. A 2007. évi költségvetés nem tartalmazott olyan változtatást, amely azt tükrözné, hogy a kormány lényegesebb pénzeszközöket szánna erre a tevékenységre. Az előzetes számítások azt mutatják, hogy évente legalább 30-50 milliárd forint (120-200 millió euró) kiegészítő finanszírozásra van szükség ahhoz, hogy az átfogó program elindulhasson.

Amint a parlamenti határozat címe sugallja, a stratégia célja az összes gyermek életviszonyainak javítása, de hangsúlyozza a hátrányos helyzetű gyermekeket célzó erőfeszítéseket és politikákat is. Ezzel párhuzamosan folyamatos a vita a kormányon belül és a szakmai körökben is a szegénységi teszt elvének alkalmazásáról. A legtöbb gyermektámogatás jelenleg alanyi jogon jár. Mivel azonban a gyermekes családok általában rosszabb helyzetben vannak, mint a lakosság gyermektelen szegmense, a juttatások célba juttatása lényegesen hatékonyabbá vált, és a családtámogatások meghatározó részét a jövedelmi skála alacsonyabb szintjein lévő családok kapják.

„A gyermek különleges védelmet élvez: a részes államok elismerik, és minden eszközzel biztosítják valamennyi gyermeknek a jogát olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését. Az e célból elfogadott törvényekben figyelembe kell venni a gyermek mindenképp felett álló érdekét. A Nemzeti Stratégia szükségességét elsősorban az indokolja, hogy e törvénynek megfelelően is csökkentse a gyermekek és családjaik nélkülözését, javítsa a gyermekek fejlődési esélyeit. A törvény minden gyerekre kiterjed, de értelemszerűen azoknak a gyerekeknek kell prioritást kapniuk, akiknek érdekei a legjobban sérülnek, akiknél a nélkülözések a legjobban korlátozzák fejlődésüket.” (A parlamenti határozat szövege.)

A gyermekszegénység csökkentésére irányuló kormányzati erőfeszítések egy része összehangolt és prioritást élvező intézkedéseket foglalt magában a kabinet 2006-os hivatalba lépése óta, és ezek a kormányzati tevékenység számos részében több szinten megjelentek. A Szociális és Munkaügyi Minisztériumban az erre a területre irányuló erőfeszítéseket külön miniszteri biztos koordinálja. Ez a biztos egyben a kabinet mellett működő Társadalompolitikai Bizottság titkára. Az érintett minisztériumok mindegyikénél kineveztek egy vezető tisztviselőt, akik a gyermekek kérdéseivel foglalkozik. A Miniszterelnöki Hivatalban működik a Gyerekek Esélye Programiroda. A kormányzati platform, a fejlesztési tervek és a kapcsolódó operatív programok mindenekfelett álló prioritást élvező célja a gyermekszegénység csökkentése. Az egyes minisztériumok és a központi kormányzat és a helyi önkormányzatok közötti együttműködés azonban még sok kívánnivalót hagy maga után. Amennyiben nem sikerül lényeges előrehaladást elérni ezen a területen, a stratégia komplex jellege és sikere veszélybe kerülhet.

8. táblázat: A gyermekszegénység enyhítésére irányuló fő kormányzati intézkedések értékelése

	Erősségek	Gyengeségek
Átfogó erőfeszítés a gyermekszegénység		
	A kormányprogram, a „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia, valamint az Esélyt a gyermekeknek! zászlóshajó program, amelyeket a Második Nemzeti Fejlesztési Terv keretében terveznek, mind komplex intervenciókkal és fejlesztésekkel számol (ezek több minisztériumon és igazgatási szinten keresztül működnek, és számos intézményt és szakembert vonnak be).	a) Az e programok rendelkezésére álló költségvetési összeg, illetve a fejlesztések finanszírozás még nem világos. b) A különféle minisztériumok közötti együttműködés hiányosságai és problémái nagyon megnehezítik e programok komplex jellegének fenntartását.
Gyermekek és családjaik számára megfelelő jövedelem biztosítására irányuló politikák		
Hozzáférés a (minőségi) munkahelyekhez	Számos program van folyamatban, amely a hátrányos helyzetű személyek és a gyermekeket nevelő személyek foglalkoztatását mozdítja elő. A 2006-ban módosított munkahely-keresési támogatásnak csökkentenie kell a munkanélküliséget. A fekete- és szürkegazdaság legalizálását célzó ösztönzők (a rövid ideig tartó munka dokumentálását szolgáló alkalmi munkavállalói könyv használata stb.) már hoznak eredményeket. A foglalkoztatási és a szociális jóléti rendszerek tevékenységének integrálására irányuló erőfeszítések elindultak, amelyek a hosszú távú munkanélküliség csökkentését érhetik el.	a) A gazdasági előrejelzések szerint a következő néhány évben a foglalkoztatás lényeges növekedése nem várható. b) A programokra vonatkozó aktuális tapasztalatok és adatok szórványosak, nincs elegendő információ, amelyre a terveket építeni lehetne.
Szociális védelmi juttatások és adókedvezmények	A családtámogatás 2006-ban bevezetett egységesítése lényegesen javította annak elérhetőségét.	A családi pótlék szintje nem megfelelően differenciált ahhoz, hogy megfeleljen a nagyon eltérő

MAGYARORSZÁG

	<p>A családi pótlék 2007-ben történt emelése megakadályozza a támogatás reálértékének további csökkenését.</p> <p>A háztartások jövedelmén alapuló szociális támogatás 2006-ban történt bevezetése intézményi szempontból alapozta meg a garantált minimális jövedelmet.</p>	<p>szegénységi kockázatnak kitett családok szükségleteinek.</p> <p>Az indexálást törvényben még mindig nem fogadták el.</p> <p>A szociális támogatásnak a háztartások jövedelmén alapuló maximális összege lényegesen a létminimum alatt van.</p> <p>A lakhatási kiadásokat nem veszik figyelembe a támogatás számításakor.</p>
Támogatott szolgáltatások (pl. ingyenes iskolai étkeztetés, nyaralás)	<p>Gyermekek viszonylag nagy köre kap ingyenes tankönyvet.</p> <p>A gyermekek viszonylag nagy köre jut ingyen vagy olcsón étkezéshez a bölcsődékben, óvodákban és iskolákban.</p> <p>A nyári szünet idején fejenként folyósított támogatás biztosítja az étkezéseket.</p>	<p>Az iskolák által választható tankönyvcsomagok ára eltérő. Az önkormányzatoknak kell a különbséget fedezniük, mert ez problémát jelent a szegényebb családok számára.</p> <p>Az általános iskola felső négy osztályában a gyermekek csak 50 %-os árcsökkentésre jogosultak, amelyet sokan nem használnak ki.</p> <p>Sok település ezeket nem szervezi meg.</p>
Az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítására irányuló politikák		
Oktatás	<p>Egyértelműnek tűnik a kormány szándéka az egyenlőtlenségek csökkentésére és a közoktatás hatékonyságának növelésére.</p>	<p>A megtervezett programok finanszírozására szánt összeg és annak forrása még nem világos.</p> <p>Az oktatást nem kezelik a gyermekszegénység megszüntetésére irányuló komplex program részeként, hanem különálló kategóriaként.</p> <p>Nem látható, hogy a kormány szándékát milyen mértékben fogadják el az iskolák és az őket fenntartó önkormányzatok.</p>
Gyermekgondozás	<p>A Második Nemzeti Fejlesztési Terv mindent megelőző prioritású projektként határozta meg a gyermekgondozási létesítmények körének bővítését.</p> <p>Egy közelmúltban elfogadott törvény előírja a hátrányos helyzetű gyermekek óvodai felvételét.</p>	<p>A létesítményekhez (bölcsődékhez, óvodákhoz) való hozzáférés esélye azokon a településeken a legrosszabb, amelyek a leginkább hátrányos helyzetűek.</p> <p>Sem a minőségi előírások, sem a rendelkezésre álló finanszírozás összege nem ismert, és könnyen megtörténhet, hogy a pályázati rendszer a már eleve jobb helyzetben lévő településeket részesíti előnyben.</p>

MAGYARORSZÁG

Lakhatás	Több kormányprogram is támogatja a gyermekes családok szabadpiaci feltételek melletti otthonhoz jutását.	Ezekről a programokról nem hoztak nyilvánosságra adatokat. A támogatott bérlakások építésének támogatására kevés a forrás.
Egészség	A „Közös kincsünk, a gyermek” című gyermekegészségi program folyamatban van.	Költségvetési finanszírozás hiányában a program éppen csak bicegve halad, és igen kevés jele van bármiféle változásnak.
Szociális szolgáltatások	A szociális jóléti törvény és módosításai létrehozták az alapvető szociális szolgáltatások jogalapját és finanszírozásának keretét.	A települések lényeges része vagy nem rendelkezik a szükséges forrásokkal, vagy a szándék hiányzik, hogy létrehozza a törvény által meghatározott intézményeket és szolgáltatásokat.
Közlekedés		
A veszélyeztetett gyermekek gondozására és védelmére irányuló politikák, ideértve a korai intervenció kezdeményezéseket vagy a speciális igényű gyermekek segítésére irányuló politikákat (fogyatékos gyermekek, intézetekben élő gyermekek stb.) vagy a diszkriminációellenes politikákat		
A veszélyeztetett gyermekek gondozásának és védelmének előmozdítására irányuló politikák	Fokozták a roma gyermekek szegregációjának megelőzésére és oktatási esélyei javítására irányuló intézkedéseket. Létrejött a fogyatékos gyermekek integrált oktatásának jogalapja, és az ilyen gyermekek egyre nagyobb hányada jár integrált óvodákba és iskolákba. Létezik az oktatási jogok biztosa.	Nincsenek adatok az eredményekről. Nagyon kevés a megfelelően képzett szakember, és nincs elegendő önkormányzati erőforrás a szükséges extra szolgáltatások és finanszírozás biztosításához. A biztos jogosítványai korlátozottak.
Diszkriminációellenes politikák	Az oktatási biztos magas szinten működik, bár hatásköre korlátozott. Roma polgárjogi szervezetek a roma gyermekek iskolai szegregációja elleni küzdelemben elérték első sikereiket a bíróságok előtt. A megismételt teszteknek köszönhetően többszáz, eredetileg „speciális nevelési igényű” gyermekeknek szánt osztályban elhelyezett gyermeket vettek vissza a normál oktatási rendszerbe.	Túl kevesen fordulnak a biztoshoz a jogsérelem miatt jogorvoslatot keresve. Sok tanár és iskola nem ismeri a gyermekek oktatáshoz fűződő jogait. Nem ismerik a fogyatékkal és/vagy tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek speciális jogait. Nincs hathatós program arra, hogy a pedagógusközösségben tudatosodjanak a gyermekjogok. Még mindig tömeges az iskolai diszkrimináció. Az Oktatási és Kulturális Minisztériumon belül működő Roma Integrációs Titkárság gyengébb, mint amilyen e kormány előző hivatali idején volt.

2.2. A három fő politikai terület elemzése

2.2.1. A gyermekes családok jövedelmi biztonsága

Előző jelentésünkben már tárgyaltuk a családtámogatási rendszer elemeit. Az összetevői összegzéseként: az általánosan rendelkezésre álló támogatások a családi pótlék, a gyermekgondozási segély (GYES), a gyermekgondozási támogatás (GYET) és az anyasági támogatás. A társadalombiztosítási járulék fizetéséhez kötött egyéb támogatási formák a terhességi gyermekágyi segély, a gyermekgondozási díj (GYED) és a gyermekápolási táppénz. A rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény a segély egy formája. Ennek a legfontosabb jellemzője, hogy ez egy útlevíl jellegű juttatás, amelyet ha megadnak, nemcsak a család jövedelmét növeli kisebb mértékben, hanem jogosultságot teremt az ingyenes vagy olcsóbb óvodai vagy iskolai étkeztetéshez, illetve a kedvezményezett bizonyos csoportjai számára az ingyenes tankönyvekhez is. Ezen kívül a három vagy többgyermekes családok számára rendelkezésre áll az adókedvezmény, ha jövedelmük bizonyos szint alatt van. A családtámogatások lényeges szerepet játszanak a legszegényebb gyermekes családok nélkülözéseinek enyhítésében, mivel ezek a támogatások átlagosan a legalsó jövedelmi decilisbe tartozó családok teljes háztartási jövedelmének átlagosan 18 %-át jelentik.³⁹

A 2006 előtti családtámogatási rendszer megváltoztatásakor kitűzött cél az volt, hogy jöjjön létre egységes rendszer, amely valóban kiterjed a támogatásra jogosult személyekre. Ez volt az oka annak, hogy a rendszeres gyermekvédelmi támogatás, amelyet korábban több százezer gyermeknek osztottak ki, beépült a családi pótlékba. Ez volt az oka annak is, hogy a korábbi, a gyermekek után járó adókedvezményt, amely a negatív újraelosztás eszközeként működött, lényegesen szűkítették.

A megszüntetett segély helyébe a fent említett rendszeres gyermekvédelmi támogatás lépett. A jogosultság feltételei ugyanazok, mint amelyek a 2006-ig biztosított gyermekvédelmi támogatás esetében voltak. Ennek ellenére az abban részesülő személyek száma lényegesen csökkent. 2005-ben csaknem 650 000 gyermek kapott segítyt, míg 2006-ban csak mintegy 550 000. A csökkenésnek két lehetséges oka van. Az egyik, hogy a megnövelt családi pótlékkal bizonyos családok meghaladták a jogosultság jövedelmi határát, míg a másik, hogy a természetbeni juttatás formájában biztosított támogatásokat (étkeztetés, tankönyvek) kihasználni nem tudó családok úgy döntöttek, hogy nem éri meg benyújtani a támogatás iránti kérelmet. Tipikusan ilyen család lenne az óvodába nem járó kisgyermekes család vagy az olyan idősebb gyermekeket nevelő család, amely a támogatás részeként már nem jogosult ingyen étkeztetésre.

Az új családi pótlék határozott előnye az igen magas (97 %-os) hozzáférési arány, de a családi pótlék összegének növekedése még mindig nem kapcsolódik semmiféle automatikus indexáláshoz. Ezenkívül, a családi pótlék a családban nevelt gyermekek száma szerint még mindig nem eléggé differenciált. Növelni kellene az egyszülős családi pótléket is. „Magyarországon a családi pótlék rendszere általánosan elfogadott, adminisztrációja korrekt és átlátható, a hozzáférés teljesnek tekinthető. A rendszer megfelelő fejlesztése (reálértékének megőrzése, valamint a fokozott szegénységi kockázatú csoportok kiemelt támogatása) hozzájárulhat a relatív szegénységben élő gyermekek számának csökkentéséhez. Hangsúlyozandó, hogy a szegénység kockázata a harmadik gyerektől ugrásszerűen emelkedik a gyermekek számának növekedésével. A sokgyermekes

³⁹ A társadalmi kohézióra irányuló nemzeti intézkedési terv társadalmi, statisztikai helyzetelemzése, Tárci, 2006. május, 61. o. (a Tárci háztartásmonitor 2005. adatai alapján).

családok tehát kiemelt figyelemre érdemesek. Hosszú távon célszerű megfontolni a gyerekszám szerint differenciáltabb családi pótlék rendszer kialakítását, természetesen számos további körülmény (munkára ellenőztönzők gyengítése, korai terhességek problémájának enyhítése) megfelelő kezelésével. Ez tekinthető csoportosan célzott ellátásnak. (A gyermekszám szerinti differenciálásról, ennek jelentős szegénységcsökkentő hatásáról fontos nemzetközi tapasztalatok, továbbá a magyar mikroszimulációs számítások tanúskodnak.)⁴⁰

A kormányprogram módosította a GYES jogosultsági feltételeit is, amely lehetővé teszi a kedvezményezettek számára, hogy teljes munkaidőben dolgozzanak, miközben a GYES-t kapják; ennek a célja az volt, hogy ellensúlyozza a munkaerőpiacról való hosszú ideig tartó távollét kedvezőtlen hatásait. A fizetetlen gyermekgondozási szabadságon lévő szülők, az anyasági segélyben részesülők, a GYES-ben, GYED-ben vagy GYET-ben részesülők többlet pontokat kaphatnak a főiskolai, illetve egyetemi felvételi vizsgákon, míg a GYES-en lévők részt vehetnek a munkaügyi központok által szervezett szakképzési tanfolyamokon. Azok a munkáltatók, amelyek GYES-ről vagy felnőtt családtag ápolása után (ha az illető ápolási díjat kapott) visszatérő személyt vesznek fel, két éven át csökkentett összegben fizetik a kötelező társadalombiztosítási járulékot.

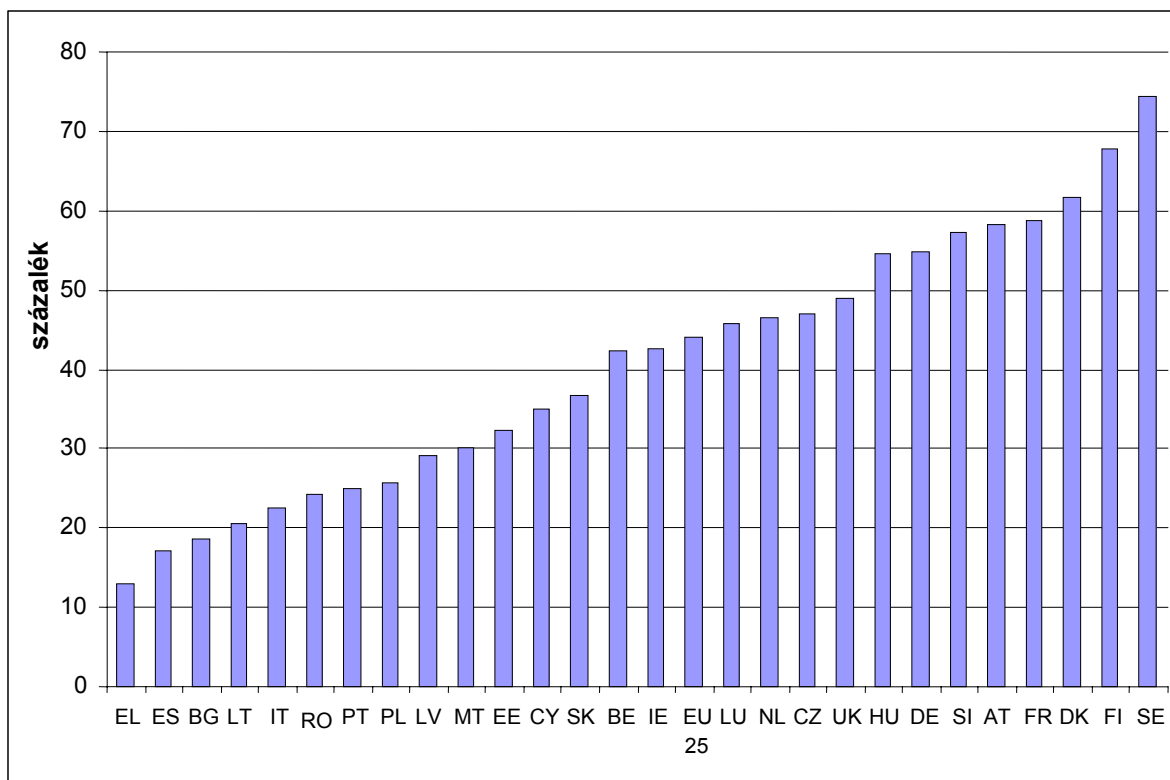
A kormány számos támogatást kínál a részmunkaidős foglalkoztatás ösztönzésére, ám 2006-ban a munkavállaló nők mindössze 5,7 %-a dolgozott részmunkaidőben.

Természetesen a családtámogatás önmagában nem oldhatja meg a gyermekes családok szegénységhez és társadalmi kirekesztéshez vezető problémáit. A gyermekes családok életfeltételei általában azokban az országokban a legjobbak, ahol magas a foglalkoztatási ráta, és ahol a családtámogatások összege előre látható és az inflációs rátához igazított.

⁴⁰ Parlamenti határozattervezet „Legyen jobb a gyermekeknek!”.

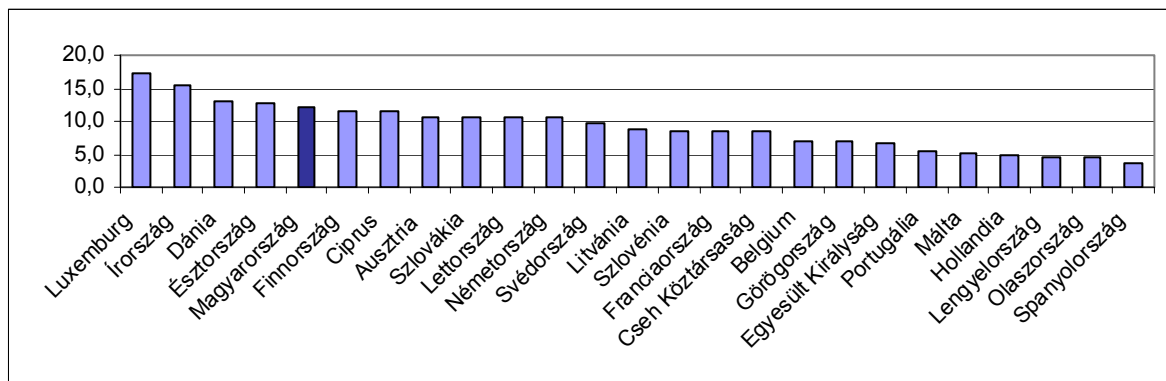
14. ábra: A szociális transzferek hatása a szegénységi kockázati rátára gyermekek estében, 2004

A nyugdíjakon kívüli szociális transzfereknek az általános szegénységi kockázati ráta csökkenésére gyakorolt hatása gyermekek (0-17 év között) esetében (százalék)

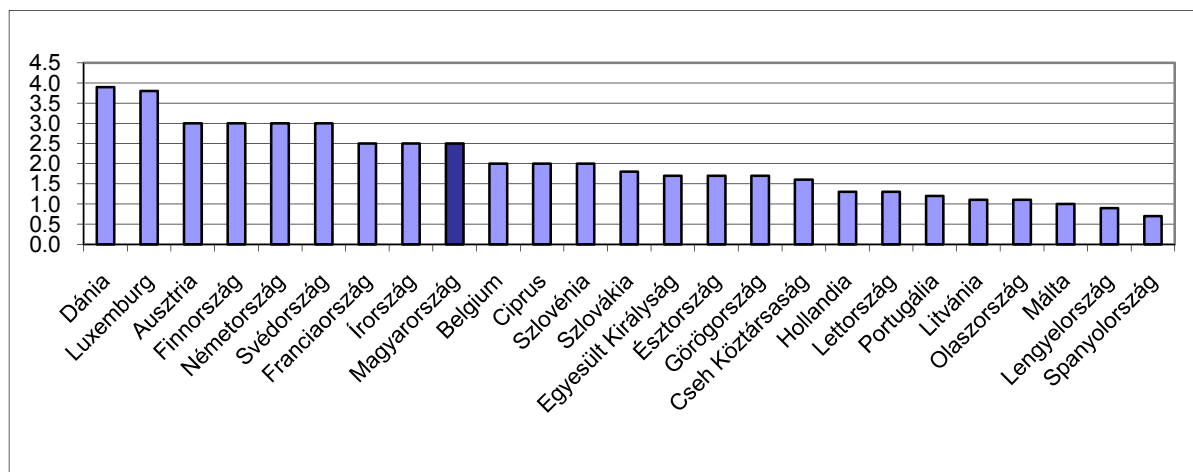
Megjegyzés: ideiglenes adatok Magyarország és az Egyesült Királyság esetében; 0-15 éves korcsoport Bulgária, Románia, Szlovénia és az Egyesült Királyság esetében.

15. ábra: Jóléti kiadások családokra/gyermekre a teljes jóléti és szociális védelmi kiadásokon belül, 2004 (%)

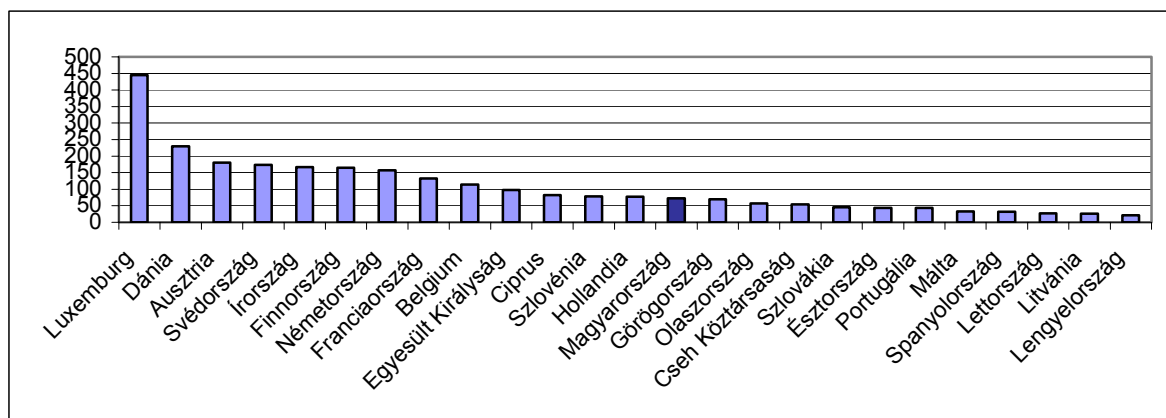
Forrás: Eurostat.

16. ábra: Jóléti kiadások családokra és gyermekekre a GDP %-ában, 2004

Forrás: Eurostat.

17. ábra: Egy főre jutó kiadások családokra és gyermekekre (PPS), 2004 (EU-25 = 100)

Forrás: Eurostat.

2.2.2. A lakhatás biztonságának javítása

A jelenlegi kormány 2005-ben jelentette be az úgynevezett „Fészekrakó” programot, amelynek célja a fiatalok és gyermekes családok lakhatási problémáinak enyhítése. A miniszterelnök ezt az igazságosabb és méltányosabb lakástámogatási rendszer elérése felé tett hatalmas lépésként írta le.

9. táblázat: A „Fészekrakó” program fő összetevői

	Jogosultság	Támogatás összege	A programhoz hozzáférő emberek várható, illetve tényleges száma
Kormánygarancia a lakáscélú hitelekre	30 év alatti párok és egyedülálló szülők, akiknek nincs saját lakásuk, és képesek 10 % önrészt befizetni. A lakás ára felülről korlátozott. Új lakás esetén Budapesten és más megyei jogú városokban ez a korlát 15 millió forint, máshol 12 millió forint. Meglévő lakás esetén a felső korlát (ugyanebben a sorrendben) 12 millió, illetve 8 millió forint.		
Lakásépítési támogatás (szociálpolitikai támogatás)	35 év alatti gyermekesek számára.	1 gyermek: 900 000 forint 2 gyermek: 2,4 millió forint 3 gyermek: 3,8 millió forint 4 gyermek: 4,6 millió forint Minden további gyermek után gyermekenként 200 000 forint (körülbelül 250 Ft=1 EUR)	
Lakásbővítési támogatás (a szociálpolitikai támogatás 50 %-a)	35 év alatti párok és egyedülálló szülők, meglévő lakás bővítésére vagy vásárlására – a lakás maximális ára vidéken 8 millió forint, Budapesten és más megyei jogú városban legfeljebb 12 millió forint.	1 gyermek: 450 000 forint 2 gyermek: 1,2 millió forint 3 gyermek: 1,9 millió forint 4 gyermek: 2,3 millió forint (körülbelül 250 Ft=1 EUR)	
Lakhatási támogatások	Gyermekek számára valamennyi bérelt lakás esetén a bérlet méretétől, a család jövedelmétől és vagyonától függően.	A bérleti díj 30 %-a vagy legfeljebb havi 7000 forint központi lakhatási támogatás – az önkormányzat ezt ugyanilyen összeggel kiegészítheti (ez legfeljebb 14 000 forint lenne, de a teljes összeg nem haladhatja meg a bérleti díj 60 %-át)	40 000 családot érint. A Központi Statisztikai Hivatal szerint mintegy 150 000 család él bérelt lakásban.
Lakótelepi lakások korszerűsítése			27 000 lakás
Támogatások az adórendszerben	Adómentesség: Ha az ingatlant az önkormányzat bérlő szociális juttatásként – a lakbérbevétel adómentes, ha a bérleti szerződés legalább öt évre szól. A munkáltatói lakástámogatás legfeljebb 750 000 forint értékben adómentes, amely legfeljebb ötévente adható.		
Összesen			Az előzetes felmérések szerint mintegy. 80 000-90 000 családot érint majd.

Céljai ellenére is ez a program, amelyet egyértelműen úgy terveztek meg, hogy a saját lakás megszerzésében támogassa az embereket, hosszú távú megoldást csak azoknak a családoknak kínál, amelyeknek van pénzük az önrész fedezetére, és munkahelyük, amely elegendő keresetet biztosít számukra a jelzálogkölcsön fizetéséhez.

Az otthonteremtési támogatást olyan 24 év alatti fiatalok (a továbbiakban: fiatal felnőttek) számára tervezték, akik ideiglenes vagy állandó állami gyámságban nőttek fel, és célja, hogy saját otthonhoz vagy hosszú távú bérleményhez segítse őket. A támogatás a nyugdíjminimum összegének 40-60-szorosa. (2006-ban a minimális időskori nyugdíj 26 830 forint volt).

A lakótelepi lakáskorszerűsítési program célja a lakások minőségének javítása volt. A program 2005-ben kezdődött, és az első évében 27 000 lakást érintett.

A telepfelszámolási program elsődleges célja a roma családok lakhatási nehézségeinek enyhítése volt. A becslések szerint Magyarországon a projekt 500-600 szegregált szegénytelepet érintene, ahol a romák mély szegénységben élnek. A program 2005-ben 9 ilyen projekttel indult, második fázisában 11 projektre bővült.

Számos segélyezési forma igyekszik segíteni az embereknek megtartani a lakást, amelyben élnek. Bizonyos feltételek mellett a helyi önkormányzatok családoknak és egyéneknek biztosíthatnak lakásfenntartási támogatást. A lakások nem haladhatnak meg bizonyos maximális méretet, és a háztartás fenntartási költségeinek meg kell haladniuk a háztartás teljes jövedelmének 20 %-át. A háztartás egy főre jutó havi jövedelmének kevesebbnek kell lennie, mint az aktuális öregségi nyugdíjminimum (2006-ban 26 830 forint) összegének 150 %-a, kivéve, ha a család adósságenyhítési programban vesz részt. 2005-ben 302 893 személy részesült ilyen jellegű támogatásban.⁴¹

Az adósságenyhítési program készpénzes támogatást és tanácsadást kínál az adósságot felhalmozó alacsony jövedelmű személyeknek.

A gázszámla és a távfűtési számla kifizetéséhez nyújtott támogatás célja, hogy segítsen az alacsony jövedelmű családoknak a közelmúlt díjemelései miatt magasabb költségek fedezésében. Azok a családok, amelyek fogyatékkal élő családtagjuk után támogatást vagy nagycsaládként emelt családi pótlékot kapnak, jogosultak a gázszámla fedezetét biztosító támogatásra. A távfűtési támogatásban öregségi nyugdíjasok, rokkantsági nyugdíjban részesülők vagy olyan családok részesülhetnek, amelyek gázártámogatásra jogosultak lennének, de inkább a távfűtési támogatást választják.

E támogatások előfeltétele, hogy a háztartás egy főre jutó jövedelme ne haladja meg a nyugdíjminimum 200 %-át, vagy ha a személy egyedül él, 300 %-át.

Magyarországon az alkotmány garantálja a szociális biztonsághoz fűződő jogot, az azonban nem foglalja magában a saját otthonban élés jogát. Ennek a következménye, hogy még gyermekes családokat is ki lehet lakoltatni, és ki is lakoltatják őket. A gyermekek hajléktalanná válásának megelőzésére és a családok együtt tartása érdekében átmeneti gyermek-, illetve családi otthonokat hoztak létre. 2005-ben 1534 gyermek élt átmeneti gyermekotthonban, és 4632 család átmeneti

⁴¹ Szociális statisztikai évkönyv 2005., Központi Statisztikai Hivatal 2006.

családi létesítményben. 486 esetben a gyermekeket lakhatási problémák miatt vitték átmeneti otthonba, felnőttek esetében ez a szám 3025. Az átmeneti otthonokban elhelyezett gyermekek 23 %-a maradt 12 hónapnál tovább; felnőttek esetében ez az adat 26 %.⁴²

2.2.3. Oktatás

Az 1990-es évek második felétől a kormányzati politika egyre erőteljesebben összpontosított az oktatásban meglévő egyenlőtlenségekre és az oktatási rendszer hatékonyságának javítására.

2007-ben a kormány az eszközök arzenálját tervezi a hátrányos helyzetű gyermekek támogatására iskolai pályájuk során. Ezenkívül számos nemkormányzati szervezet próbálja meg a hátrányos helyzetű gyermekeket támogatni. Tekintettel a hely korlátaira, most csak a legfontosabb kormányprogramokat érintjük.

„A gyermekszegénység csökkentéséhez átfogó, minden ágazatra kiterjedő intézkedésekre van szükség. A Nemzeti Stratégia nem egyes kiemelt részterületek fejlődését segíti elő, hanem mindazt, ami a gyermekek mindenképp felett való érdekét szolgálja. Ehhez a már létező, és a még eztán induló programokat össze kell hangolni településeken belül is, a kistérségeken belül is, az ország szintjén is. Mindezen szinteken, valamint az egyes részterületeken (különösen foglalkoztatás, bérpolitika, oktatás, lakásügy, egészségügy, szociális és gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltatások) egymással összhangban álló, egymásra épülő intézkedéseknek kell születniük.”⁴³ Az „Új Magyarország Fejlesztési Terv zászlóshajó programjai elsődleges szerepet játszanak a parlamenti határozat megvalósításában. Az „Esélyt a gyermekeknek!” zászlóshajó program célja, hogy komplex programok megvalósításával megtörjék az intergenerációs szegénység körét. Ez az erőfeszítés kapcsolódik a magyar pedagógia és iskolák megújítására irányuló zászlóshajó programhoz, amelynek célja a XXI. századnak megfelelő színvonal elérése. Ha az ország leghátrányosabb helyzetű kistérségeinek fejlesztésében sikeresek kívánnak lenni, mindkét program intenzív együttműködést igényel a zászlóshajó programmal. A „XXI. század iskolájára” 270 milliárd forint (mintegy 1,1 milliárd euró) áll majd rendelkezésre. Ebből 65 milliárd forintot (260 millió eurót) az iskolai informatika fejlesztésére, 100 milliárd forintot (400 millió eurót) az iskolák felújítására, 94 milliárd forintot (375 millió eurót) az oktatás tartalmi modernizálására kell fordítani, és 14 milliárd forint (56 millió euró) áll majd rendelkezésre a „Befogadó iskola” programra és a leghátrányosabb helyzetű kistérségek iskoláinak fejlesztésére. Az „Esélyt a gyermekeknek!” zászlóshajó program finanszírozásának koordinálása még folyamatban van.

▪ A korai gyermekkor hátrányainak ellensúlyozása

„A szülői erőforrások hiánya szűkíti a gyerekek esélyeit arra, hogy képességeiket időben, sokféle irányba fejlesszék, és az e folyamatba való beavatkozás akkor hatékony, ha igen korán, a születéssel kezdődik. A létbizonytalanság és a szűkösség, a megfelelő minták hiánya nem készít föl a társadalmilag elfogadott normák szerinti felnőtt létre – és e területen is fontos a korai fejlődést

⁴² Tájékoztató a család, gyermek- és ifjúságvédelemről 2005. év, Budapest, 2006.

⁴³ Parlament, határozattervezet.

elősegítő nevelés. A szegénységet újratermelő folyamatok megszakítása tehát igen korai közös felelősségű beavatkozást igényel.”⁴⁴

A Nemzeti Fejlesztési Terv egyik sürgető prioritása a bölcsődei és alternatív gyermekgondozási szolgáltatások bővítése e korcsoport számára. A közigazgatási politika egyik változása, hogy a körzeti óvodáknak kötelezően fel kell venniük valamennyi, harmadik életévét betöltött hátrányos helyzetű gyermeket.

▪ **A mobilitás folyamatainak előmozdítása**

Az „Útravaló” ösztöndíjprogramba befogadott diákok mentoroktól kapnak támogatást, akik segítenek nekik tanulmányaik befejezésében, és mind a diákok, mind a mentorok havi ösztöndíjat kapnak. Ha a diák bizonyos feltételeknek megfelel, a mentornak az év végén jutalom jár. Az ösztöndíjprogram az alábbi összetevőkből áll: „Út a középiskolába” a 7. és 8. osztályosoknak, „Út az érettségéhez” az érettségit adó középiskolák diákjainak, és „Út a szakmához” a hiányszakmát tanuló diákok számára. Eddig 20 045 diák kapott ilyen ösztöndíjat. Ők 1675 iskolába járnak, és 7739 mentor segít nekik.

Az „Arany János tehetséggondozó program” a rossz szociális körülmények között, kistelepüléseken élő tehetséges diákokat támogatja.

A program egyik része a rossz szociális körülmények között élő fiatalokat támogatja az egyetemi vagy főiskolai tanulmányaik során. E program keretében a tandíjukat a központi költségvetés fizeti. Ha az adott iskola csak ösztöndíjasokat fogad, a hátrányos helyzetű diákokat akkor is felveszik, ha az ösztöndíj megadásához a többi diák esetében feltételül szabott pontszám 80 %-át teljesítik. A kedvezményes felvétel mellett a programba befogadott diákokat mentorok támogatják.

▪ **Pénzügyi ösztönzők intézmények számára**

Az iskolák szervezhetnek tehetséggondozó programokat és olyan kurzusokat, amelyek előmozdítják azoknak a diákoknak az integrációját, akiknek a szociális helyzete és fejlettségi szintje igényli az ilyen kompenzációt. A tehetséggondozásra és a diákok integrációjára normatív támogatás áll rendelkezésre. Ez a normatív támogatás csak akkor érhető el, ha a településen élő valamennyi gyermekre kiterjed szegregáció teljes felszámolása. Ezenkívül ezeknek a jelentős többletforrásoknak a rendelkezésre bocsátásához az ilyen iskolák tanárainak továbbképzésen kell részt venniük, a szülőkkel folyamatos kapcsolatot kell tartaniuk, és rendszeresen értékelniük kell a program eredményeit.

Az esélyegyenlőségi programokra és a társadalmi szakadék csökkentésére 2007-2008-ban 2,6 milliárd forint (10,4 millió euró) áll rendelkezésre. Az általános iskolák mellett a középiskolák és a szakiskolák is kérhetnek támogatást a hátrányos helyzetű gyermekek esélyegyenlőségének javítására. A finanszírozás előfeltétele, hogy az iskola minden osztályában teljes mértékben megszűnjön a szegregáció. Más szavakkal, az iskola semmilyen módon sem szigetelheti el akár a

⁴⁴ Parlament, határozattervezet.

többszörösen hátrányos helyzetű diákjait sem. Emellett az óvodák egyszeri finanszírozásban részesülhetnek, ha megfelelnek az integráció szabályainak.

- **A tanítási követelmények és a közigazgatás változásai**

A szabad iskolaválasztás korlátozása: 1985 óta létezik szabad iskolaválasztás, és a szakértők konszenzusos véleménye, hogy ez hozzájárult az iskolarendszeren belüli növekvő egyenlőtlenségekhez és a szegregációhoz. 2005-ben úgy módosították a közoktatási törvényt, hogy az iskolai körzethatárok kialakításánál az adott területen élő hátrányos helyzetű gyermekek arányát figyelembe kell venni. Az adott körzet általános iskolája köteles felvenni valamennyi, a körzetben élő többszörösen hátrányos helyzetű gyermeket, vagy ha a gyermek ugyanazon a településen más iskolába kíván járni, annak – amennyiben van szabad hely – a gyermeket fel kell vennie.

A gyengén teljesítő gyermekek kiegyensúlyozottabb módon ösztönözhetők a javításra azzal, ha az iskola első három évében korlátozzák a buktatás és osztályismétlésre kötelezés lehetőségét, és előírják a tanárok számára, hogy a gyermekek előrehaladását az osztályozás helyett szövegesen értékeljék.

A 2008. iskolaévtől kötelező az osztályban eltöltött idő egyötödét készségfejlesztésre fordítani. Az ennek az előírásnak megfelelni nem tudó iskoláknak olyan intézkedési tervet kell készíteniük, amelybe belefoglalják az alapvető készségek fejlesztése érdekében alkalmazni tervezett új módszereket, valamint az erre fordítani szándékozott időt, és azt a jövő évtől meg is kell valósítaniuk.

- **Tantárgyi fejlesztések**

Jelenleg van már program a tantárgyi anyagok fejlesztésére. A programot az EU támogatja, és célja a kompetenciaalapú módszerek alkalmazásának bővítése. Eddig a programhoz 1500 iskola csatlakozott.

Feltett szándék e projekt folytatása. Az oktatási államtitkár szerint a Második Nemzeti Fejlesztési Terv erre a célra 40 milliárd forintot (160 millió eurót) biztosít, és ezt az új tananyagot valamennyi iskola rendelkezésére kívánja bocsátani.

- **Szakiskolai fejlesztési program**

A nappali tagozatos oktatás keretében a szakiskolák szervezhetnek felzárkóztató osztályokat azon diákok számára, akik valamilyen szakmát kívánnak elsajátítani az intézményben anélkül, hogy befejezték volna az általános iskolát.

▪ **A minőségbiztosítási rendszer kiépítése**

Azon iskolák számára, amelyek diákjai átlag alatti eredményeket érnek el, az országos közoktatási mérési és értékelési monitoring részeként pénzeszközöket bocsátanak rendelkezésre a minőségbiztosítás, mérés, értékelés és nyomon követés céljára (összességében 300 millió forintot, azaz 1,2 millió eurót).

▪ **Iskolai infrastruktúra fejlesztése**

Háromévnyi előkészítő munka után 2006. március 22-én indult a „Szemünk fénye” program. A program célja az iskolák jóléti, egészségügyi, kulturális és sportlétesítményei világítási és fűtési rendszereinek rekonstrukciója. A program egyik eleme az elavult és drága világítási és fűtési rendszerek korszerű és energiatakarékos rendszerekre történő cseréje.

▪ **Esélyegyenlőség a tantervben**

Az oktatásfejlesztési projektek támogatása során a finanszírozás előfeltétele a diszkriminációmentesség, a szegregáció hiánya és az esélyegyenlőséget biztosító aktív intézkedések. Az esélyteremtésre irányuló tevékenységet szervezett módon dokumentálni kell, és meg kell tervezni és végre kell hajtani a településszintű oktatási esélyegyenlőségi programokat.

2.2.3. A központi és helyi politika kialakítás közötti koordináció – egy jó gyakorlat

A „Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program” előkészítő fázisában a gyermekek sorsának javítására egy kísérleti szubregionális fejlesztési programot kezdeményeztek. A programot a szécsényi kistérségben 2006 őszén vezették be (ez egyike Magyarország leghátrányosabb kistérségeinek –13 Nógrád megyei település tartozik ide, és 20 000 lakossal, beleértve 4000 18 év alatti gyermeket és jelentős roma népességet).

A kísérleti program tervezésekor kiindulási pont volt, hogy minden helyi közösség egyedi. A nemzeti program tág keretében minden egyes közösségnek magának kellett meghatároznia saját helyi prioritásait. A közösség tagjaival együttműködve meg kellett tervezni a stratégiához illeszkedő közös célokat, és a kistérségben ezeket kellett elérni. E helyi programok nem alkalmasak a nagy szociális rendszerek (szociális támogatások, társadalombiztosítás, oktatás- és egészségügy stb.) megreformálására, a jogi környezet radikális megváltoztatására, vagy a költségvetési források újraelosztásának módosítására. Ugyanakkor azonban kiváló alkalmasak arra, hogy a különféle intézményeket gyermek- és családbarátabbá tegyék, hogy a szegregációt a gyakorlatban enyhítsék, és végső soron megszüntessék, és arra, hogy minden lakos megkapja azt az információt, amelynek birtokában feltérképezheti azokat a szolgáltatásokat, amelyekre csoportként, családként és egyénként szüksége van.

A kistérségi program alapvető céljai a következők:

- lényeges erőforrások koncentrációja a kulcsfontosságú pontokra, hogy a gyermek fejlődését már a lehető legkorábban segíteni lehessen, javítva általában a tanítást és a nevelést mind az intézmény, mind a képzés alanya szempontból;
- a gyermekes családoknak nyújtott (egészségügyi, oktatási, szociális, foglalkoztatási) szolgáltatások optimalizálása – a szakmai színvonal, az elérhetőség és a hatékonyság javításával;
- az adott kistérség közösségébe ágyazódott termelési és fogyasztási modellek elfogadásának és terjesztésének elősegítése; és ezen keresztül
- a fenntartható fejlődéshez szükséges keretek, módszerek és eszközök kifejlesztésének támogatása;
- a helyi szükségletekhez szabott munkahelyek és szolgáltatások létrehozásához és fenntartásához szükséges feltételek hálózatának jelentős bővítése;
- az előítéletektől és a mások kirekesztésétől mentes harmonikus társadalmi együttélés elősegítése;
- a demokratikus részvételre és együttműködésre épülő döntéshozatal és végrehajtás elősegítése.

A kezdeti tapasztalatok azt mutatják, hogy a helyi döntéshozókkal és szakemberekkel hosszas előkészítés után kialakított együttműködés képes arra, hogy jelentős helyi erőket mobilizáljon céljaink megvalósítása érdekében. A kistérség megkezdte az egymással összekapcsolódó, a korai gyermekkori fejlesztést, az oktatást, a serdülők támogatását, a közösségfejlesztést és a foglalkoztatási programokat magában foglaló programok hálózatának kiépítését, amelyek összhangban állnak a helyi szükségletekkel és a program céljaival egyaránt. Egyértelműen a program alapvető követelménye, hogy a finanszírozás biztosított legyen. A számított szükségleteket csak úgy lehetett összhangba hozni a jelenleg megszerzhető erőforrásokkal, hogy ideiglenesen kihagytunk néhány rendkívül fontos, ám túl drága cselekvési területet. A legfájóbb az volt, hogy semmiképpen nem tudtunk javítani a lakhatási, illetve a környezeti feltételeken, bár ez különösen fontos lett volna néhány olyan településen, ahol cigány családok szegregált és leromlott lakásokban élnek. Ha radikálisan javítani lehetne a szegénytelepeken tapasztalt feltételeken, a többi erőfeszítés is sokkal hatékonyabb lehetne, ám ameddig ez nem sikerül, az összes többi eredmény is veszélyben van.

3. A gyermekek körében a szegénység és a társadalmi kirekesztés megelőzésére, illetve enyhítésére és a gyermekek jólétének elősegítésére irányuló politikák végrehajtásának és hatásának figyelemmel kísérése

Magyarország kiterjedt erőforrásokkal rendelkezik statisztikai adatok biztosítására. A gyermekszegénység trendjéről, okairól és hatásairól a Központi Statisztikai Hivatalnak és más kutatóintézeteknek köszönhetően számos adattal rendelkezünk. Néhány területen azonban – különösen a kormányzati adatszolgáltatásban – súlyos hiányosságok mutatkoznak. Különösen jelentős problémákkal találkozunk a különféle kormányzati intézkedések hatásának értékelésekor. „Kiváló” példa erre, hogy sem a Népjóléti Minisztérium, sem a kormány Foglalkoztatási és Szociális Hivatala nem közöl adatokat a honlapján vagy nyomtatott formában a kisgyermekes anyák foglalkoztatását elősegítő programok vagy a lakásprogramok résztvevőiről. A Központi Statisztikai Hivatal adatrendszere („Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program” — OSAP) szinte mindenről gyűjt adatokat (a szolgáltatásokról, a gyermekek egészségi állapotáról, a környezeti és a lakhatási feltételekről stb.), de ezeknek az adatoknak csak egy része érhető el, és az is csak jelentős idő eltelte után. Az oktatási integrációs program részeként 2005 óta orvosok és gyermekvédők dokumentálják valamennyi öt éves gyermek pszichoszomatikus állapotának adatait az iskolaérettség megállapításának részeként. Jelenleg nem áll rendelkezésre elég pénz az ilyen adatok egységes feldolgozásához. Sajnálatos módon az első VÉKA- (Változó Életkörülmények Adatfelvétel – EU-SILC) felmérés közzététele e témában nem ért el áttörést.

A nemzeti stratégiai jelentésnek a különféle rendelkezések és intézkedések eredményességének és hatékonyságának figyelemmel kísérésére vonatkozó főbb tételei jól finanszírozottak, a vázolt tervek ígéretesek, ezen a téren azonban még látható változás nem következett be.

A különféle jóléti és egyéb programok módszeres figyelemmel kísérésére eddig csak szórványos példák vannak. A Szociális és Munkaügyi Minisztérium 2006 óta végez hatásvizsgálatokat a rendszeres szociális támogatáshoz való hozzáférés szabályai változásának eredményéről, de a következtetéseket nem hozta nyilvánosságra. Tudjuk, hogy a segélyek átalakítása a teljes családtámogatási rendszer lényeges eleme volt, és azt is tudjuk, hogy a támogatásban részesülő emberek száma jelentősen csökkent, de még nem tudjuk, hogy miért. Csak az alapadatok állnak rendelkezésre az integrált iskoláknak nyújtott normatív támogatások felhasználásáról. (Tudjuk, hogy hány gyermek után nyújtották ezt a támogatást, de nincsenek szisztematikusan gyűjtött adatok a finanszírozás segítségével bevezetett szolgáltatásokról vagy a végrehajtott fejlesztések jellegéről.)

Az EU-tagság fontos változásokat hozott, mert megkövetelte Magyarországtól, hogy szolgáltatson adatokat, és használjon közös indexeket. Ez azt jelentette, hogy számos értékelést kellett elvégeznünk. Ehhez a Társadalmi Kirekesztés Elleni Tárcaközi Bizottság létrehozta a Módszertani Egyeztető és Tudományos Orientáló Demokratikus Műhelyt [METHOD], ami egy szakértői albizottság a Társadalmi Kirekesztés Elleni Bizottságon belül. Ez a bizottság készítette el a *Társadalmi kohézió figyelemmel kísérése Magyarországon: javaslat országspecifikus mutatókra* című

munkadokumentumot, és ebben számos javaslatot tett. Ezek egyike a gyermekek státusának leírásához szükséges indexekre vonatkozott.⁴⁵

Témánk szempontjából a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség tett egy jelentős kezdeményezést, amely úttörőnek számít az EU-ban. Ez öt kulcsfontosságú dimenziót állapított meg (államháztartás és a nemzeti költségvetés, hosszú távú foglalkoztatás, hosszú távú növekedés, hátrányos helyzetű csoportok és társadalmi elosztás), és meghatározza, hogy a különféle operatív és regionális operatív programoknak ezekre a tényezőkre milyen tényleges hatása van.

Az Országgyűlés előtt lévő határozattervezet, amely a programok végrehajtásának értékeléséhez konkrét indexeket tartalmaz, és amelynek célja a gyermekek esélyeinek javítása, áttörést jelenthet a figyelemmel kísérés és a programértékelés gyakorlatában. Ebben az Országgyűlés arra utasítja a kormányt, hogy dolgozza ki a nemzeti stratégia által meghatározott feladatok ellenőrzésének nyomon követési rendszerét. Ugyancsak felhívja a kormányt, hogy vonja be egy monitoringbizottságba – amelynek feladata a nemzeti stratégia és annak működése támogatása, nyomon követése és értékelése lesz – a jóléti kérdésekkel foglalkozó szakmai szervezeteket és nemkormányzati szervezeteket. A nemzeti stratégia végrehajtásához meg kell határozni azokat a kritériumokat, amelyekkel meghatározható a program végrehajtásának elszámoltathatósága és a mutatók figyelemmel kísérése. A nemzeti stratégia alapján létrehozott monitoringbizottság – az EU nyílt koordinációs eljárása részeként – folyamatosan nyomon követi és értékeli a gyermekszegénység megszüntetését célzó feladatok végrehajtását és e végrehajtás eredményeit. A kormány biztosítja azt az információt, amire a független csoportnak szüksége van az értékelések végrehajtásához és az indexek kialakításához.

⁴⁵ Társadalmi statisztikai helyzetelemzés, „A társadalmi kohézióra vonatkozó nemzeti intézkedési terv”, részeként Tárki, 2006.

1. melléklet

Rövid bibliográfia

- A 2005. ÉVI LAKOSSÁGI JÖVEDELEMFELVÉTEL ÖSSZEFOGLALÓ ADATAI. KSH, 2005.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/lakjov05.pdf>
- A roma népesség esélyei Magyarországon. Szerk: Babusik Ferenc. Delphoi Consulting-Kávé Kiadó, Budapest, 2002.
- A roma óvodáskorúak óvodáztatási helyzete. (Új Pedagógiai Szemle 2003. június).
<http://www.delphoi.hu/download-pdf/roma-ovoda.pdf>
- A SZEGÉNYSÉG CSAPDÁJÁBAN. CIGÁNYOK MAGYARORSZÁGON — SZOCIÁLIS-GAZDASÁGI HELYZET, EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT, SZOCIÁLIS ÉS EGÉSZSÉGÜGYI SZOLGÁLTATÁSOKHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS, DELPHOI CONSULTING — 2004. (Kutatásvezető: Babusik Ferenc)
- Aszman Anna (szerk): Iskoláskorú gyerekek egészségmagatartása. HBSC.
http://www.hbsc.org/countries/downloads_countries/Hungary/Hungarian_NationalReportDec03.pdf
- Á G O S T O N László - G Y Ô R I Gábor - K O L L Á N Y I Zsófia - T O R N A I István: Gyermekszegénység-programok Legjobb gyakorlatok. DEMOSZ, 2006. október.
- Baranyi Béla (szerk.): Roma szegregációs folyamatok a csereháti és dél-baranyai kistérségekben. Budapest, Gondolat-MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2005, 132 o.
http://www.mtaki.hu/kiadvanyok/roma_szegregacios_folyamatok_main.html
- Baráthi Ottó: A szegénység. Forrás. 2005.2. 81-95.
<http://www.forrasfolyoirat.hu/0502/200502.pdf>
- Bányai Emőke: A Biztos Kezdet-modell program tapasztalatai, kiterjesztésének lehetőségei, 2007.
<http://www.gyerekszegenyseg.hu>
- BENEDEK DÓRA ÉS LELKES ORSOLYA: A MAGYARORSZÁGI JÖVEDELEM-ÚJRAELOSZTÁS VIZSGÁLATA MIKROSZIMULÁCIÓS MODELLEL. PM füzetek 10. 2005.jan.
[http://www1.pm.gov.hu/web/home.nsf/portalarticles/C4F5FB9FAFAF0A2AC1256F960027257A/\\$File/10.fuz_050121.pdf](http://www1.pm.gov.hu/web/home.nsf/portalarticles/C4F5FB9FAFAF0A2AC1256F960027257A/$File/10.fuz_050121.pdf)
- Bihari Zsuzsanna és Kovács Katalin: GYERMEKSZEGÉNYSÉG VIDÉKEN. Magas szegénységi kockázatú települések a magyar településállományban. TELEPÜLÉSTIPOLÓGIA ÉS RANGSOR, 2006.
- Darvas Ágnes - Tausz Katalin: Szegénység és kirekesztés gyermekkorban. (2004), Egy kutatás tapasztalatai. In: A szegénység és a társadalmi kirekesztődés folyamata. Tanulmányok. Társadalmi egyenlőtlenségek és kirekesztődés I. KSH, Budapest.
- Darvas Ágnes - Tausz Katalin: Gyermekszegénység és társadalmi kirekesztődés. (2004) Kapocs, 1.

- Darvas Ágnes - Mózer Péter: Kit támogassunk? Esély, 2004. 6.
- Darvas Ágnes - Tausz Katalin: A gyermekkori kirekesztettség fogalma, mérésének lehetőségei – tendenciák az EU-ban, tapasztalatok egy hazai kutatás nyomán. (2005) EU tanulmányok III. Nemzeti Fejlesztési Hivatal, 2005.
- Darvas Ágnes - Tausz Katalin: Gyermekszegénység. DEMOS Magyarország Alapítvány 54 p., 2006. október, ISBN: 963-87057-4-4
- Darvas Ágnes - Tausz Katalin: Gyermekszegénység és társadalmi kohézió. In: Tausz K. (szerk.): A társadalmi kohézió erősítése. Stratégiai kutatások - Magyarország 2015, Új Mandátum Könyvkiadó, 2006. ISBN 9639609 44 7, 278-290 p.
- Demeter Endre, Antal Tibor, Hordósy Rita, Lippényi Zoltán, Lórántffy Andrea, Susánszky Pál, Somi Gábor, Szenté Thomas, Szőcs Máté, Zeöld Zsombor: A gyermekszegénység percepciója a csepeli pedagógusok körében. ELTE Társadalomtudományi Szakkollégium, 2006
- Dió Zoltán, Eszik Zoltán, Nagyné Varga Ilona, Sidlovics Ferenc, Szomor Éva: Biztos Kezdet Füzetek 1. Útmutató helyi programok indításához
- Egedy Tamás: A társadalmi kirekesztés és a lakótelepek. Tér és Társadalom 2001. 1. 91-110. http://www.rkk.hu/TET/2001_1/TET2001_1_05.pdf
- Éltető, M. és Havasi, É., 'Poverty in Hungary with special reference to child poverty' (Szegénység Magyarországon különös tekintettel a gyermekszegénységre), in: *Statisztikai Szemle*, 2006., 10. különszám.
- Ferge Zsuzsa - Tausz Katalin - Darvas Ágnes: Küzdelem a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen, 1. kötet. (2002): Esettanulmány Magyarországról. Budapest: ILO.
- Ferge, Z., *What is happening to poverty? Uncertainties of poverty measures – challenges of 'postmodernity'*, (Mi történik a szegénységgel? A szegénységi intézkedések bizonytalanságai – a „posztmodernitás kihívásai”) Brüsszel, 2005. <http://www.eapn.org>
- Gábos, A., (2005): A szegénység nemek közötti eltérései nemzetközi összehasonlításban: a laekeni indikátorok elemzése. In: Nagy I., Pongrácz T. és Tóth I. Gy. (szerk.): Szerepváltozások. Budapest: TÁRKI - IszCsEM, 121-135.
- Gábos A. és Szivós P. (2001): A szegénység mértéke és a gyermekes családok jövedelmi helyzete. In: Szivós P. - Tóth I. Gy. (szerk.): Stabilizálódó társadalomszerkezet. TÁRKI Monitorjelentések. Budapest: TÁRKI, 31-63.
- Gábos A. és Szivós P. (2004): A szegénység különböző metszetei. In: Szivós P. - Tóth I. Gy. (szerk.): Stabilizálódó társadalomszerkezet. TÁRKI Monitorjelentések 2003. Budapest: TÁRKI, 69-96.
- Gábos András: 2004: (társszerző: Gál Róbert Iván és Lőrincz László): Újraelosztás gyermeket nevelők és gyermektelenek között. Kutatási jelentés a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Pályázat 2002/5/62. számú projektjéhez. Budapest: TÁRKI.
- Gábos András: 2004: (társszerző: Szivós Péter): A szegénység különböző metszetei. In: Szivós P. és Tóth I. Gy. (szerk.): Stabilizálódó társadalomszerkezet. Táarki Monitorjelentések. Budapest, TÁRKI, 2004, 69-96. p.

- Gábos András: 2004: A családpolitika és a társadalmi kirekesztés elleni politika társadalmi hatásai az uniós tagországokban. IFM Humán erőforrás Háttér tanulmányok. Integrációs és Fejlesztéspolitikai Munkacsoport. Humán erőforrás-fejlesztési Szakmai Munkacsoport. 2004/1/1.3.a. Budapest, TÁRKI.
- Gábos András: 2004: Objektív és szubjektív, monetáris és nem monetáris szegénység Magyarországon a legutolsó adatok alapján. In: Inotai A. (szerk.): EU-tanulmányok III. Budapest: NFH, 101-146.
- Gábos, A., 'Gender differences in poverty in an international comparison: an analysis of the Laeken indicators', („A szegénység nemi eltérései nemzetközi összehasonlításban: a Laeken-mutatók elemzése”) in: Nagy, I., Pongrácz, M. és Tóth, I. Gy. (szerk), *Changing roles – report on the situation of women and men in Hungary* (Változó szerepek – jelentés a magyarországi nők és férfiak helyzetéről), (Budapest, Társadalmi Kutató Intézet, 117-131. o., 2005.
- Gábos András: 2006: (társ szerző: Szivós Péter): Jövedelmi szegénység. In: Szivós P. és Tóth I. Gy. (szerk.): Feketén, fehéren. Társadalmi Monitorjelentések. Budapest, TÁRKI, 2006, 45-58.
- Gádos Júlia: A gyermekvédelem és a gyermekpszichiátria: átfedések és ellentétek. http://gyip.szote.u-szeged.hu/hefop/szakorv_kep/23.pdf
- Havas Gábor: Halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek és az óvoda. Iskolakultúra, 2004.4
- Havas Gábor: Kitorési pont az iskola. <http://www.romaweb.hu>
- Havasi Éva - Altorjai Szilvia: A JÖVEDELEM, MINT AZ ANYAGI JÓLÉT ÉS A SZEGÉNYSÉG MÉRŐSZÁMA Társadalomstatisztikai Füzetek 43. KSH, 2005 <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/jovedelem.pdf>
- Havasi Éva: SZEGÉNYSÉG ÉS TÁRSADALMI KIREKESZTETTSÉG A MAI MAGYARORSZÁGON. Szociológiai Szemle 2002/4. 51–71. <http://www.mtapti.hu/mszt/20024/havasi.htm>
- Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2004): Szegénység és depriváció. Társadalomszerkezeti összefüggések nyomában, Életünk fordulópontjai – műhelytanulmányok, 4., KSH NKI, Budapest, 2004.
- Kertesi G.: A társadalom peremén: Romák a munkaerőpiacon és az iskolában. Budapest, 2005, Osiris Kiadó, 533 p.
- Kertesi G - Kézdi G: A foglalkoztatási válság gyermekei: Roma fiatalok középiskolai továbbtanulása az elhúzódó foglalkoztatási válság idején. Bp.,2005, MTA KTI, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek BWP 2005/5., 82 p.
- Kertesi G - Kézdi G.: Általános iskolai szegregáció, I. rész: Okok és következmények. Közgazdasági Szemle, 52. 2005. 4.sz. pp. 317-355.
- Kertesi G - Kézdi G.: Általános iskolai szegregáció, II. rész: Az általános iskolai szegregálódás folyamata Magyarországon és az iskolai teljesítménykülönbségek. Közgazdasági Szemle, 52. 2005. 5.sz. pp. 462-479.
- Kertesi, G. és Kézdi, G., 'Roma children of the transformational recession: Widening ethnic schooling gap and Roma poverty and post-communist Hungary' (A transzformációs válság roma

gyermekai: szélesedő etnikai iskolázottsági olló és a roma szegénység és a posztkommunista Magyarország), in: *Budapest Working Papers on the Labour Market BWP*, IE HAS, Budapesti Corvinus Egyetem, 34. o., 2005/8.

- Késői kezdés, lemorzsolódás - cigány fiatalok az általános iskolában. BABUSIK FERENC - DELPHOI CONSULTING.
<http://www.delphoi.hu/download-pdf/roma-altisk-3.pdf>
- Kolosi Tamás - Tóth István György - Vukovich György (szerk.): Társadalmi riport 2004 (pdf 224 KB).
<http://www.ksh.hu/pls/portal/url/ITEM/00A3CF19153172DAE04400306E4816D2>
- Koncz Katalin: A felzárkózás elmaradása: a magyar nők munkaerőpiaci helyzete. Statisztikai Szemle, 84. évfolyam 7. szám.
http://portal.ksh.hu/pls/portal/docs/PAGE/STATSZEMLE/STATSZEMLE_ARCHIVUM/2006_ARCHIVUM/2006_07_ARCHIVUM/KONCZ.PDF
- Kósa Eszterék könyve. - NÉMETH LACITÓL
- Létnimum, 2005. KSH, 2006.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/letmin/letmin05.pdf>
- Medgyesi Márton: A szegénység alakulása a jelzőszámok tükrében. Kapocs 12. 2004. június.
- Pataki Éva - Somorjai Ildikó: Szolgáltatásokkal a gyermekszegénység ellen. SZOLGÁLTATÁSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ A GYERMEKSZEGÉNYSÉG ELLENI NEMZETI PROGRAMHOZ, 2006.
<http://www.gyerekszegenyseg.hu>
- SZEGÉNYSÉG MÉRŐSZÁMA. Társadalomstatisztikai Füzetek 43. KSH, 2005.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/jovedelem.pdf>
- Kovács Anna, Szabó Andrea, Szoukup István: Jövedelmi helyzet, jövedelemeloszlás, 2004. (Válogatott tanulmányok) KSH, 2006.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/jovhelyzet04.pdf>
- Szivási Léna: Egyenlőtlenségek hatása a gyermek fejlődésére.
http://gyip.szote.u-szeged.hu/hefop/szakorvosj_kep/57.pdf
- Szomor Éva: Magyarországon megalakulóban a Biztos kezdet program. Kapocs 12. 2004.június
- Tausz Katalin: A gyerek.
http://www.csepeli.com/kotet/csepeli60_tausz_katalin.pdf
- Tausz Katalin (szerk.): A társadalmi kohézió erősítése. Stratégiai kutatások – Magyarország 2015, Új Mandátum Könyvkiadó, 2006. ISBN 9639609 44 7.
- Tóth I. Gy. (2005): Jövedelemeloszlás. A gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig. Budapest: Századvég Kiadó – Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság.
- Zolnay János: A romapolitika sarokpontjai és finanszírozása. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2004.
http://www.eokik.hu/publikaciok/MHT/MHT08_Zolnay_romafin.pdf

- SZMM — a témával foglalkozó Társadalmi befogadás kutatások az elmúlt években: A kutatási beszámolók megtalálhatóak a <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1375&articleID=4983&ctag=articlelist&iid=1> oldalon
- Budapesti Műhely Társadalomkutató, Szervező, Tanácsadó Betéti Társaság: Kiket támogatnak és kiket nem a fővárosi kerületek és a vidéki városok lakásfenntartási és hátralékkiegyenlítő (adósságcsökkentési) támogatási rendszerei.
- Gézengúz Alapítvány a Születési Károsultakért: A tartósan beteg vagy fogyatékos gyermeket nevelő családok tájékoztatlansága a szociális ellátások terén.
- Homokháti Önkormányzatok Kistérségfejlesztési Társulása: A halmozottan hátrányos helyzetű tanyai gyermekek helyzetének és a gyermekjóléti és családsegítő szolgálat működési hatékonyságának vizsgálata a homokhátságon.
- Mosonmagyaróvár Város Önkormányzata: Szükségletek és szolgáltatások – a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok, mint a felnőtt- és gyermekvédelem rendszerének kulcsintézményei által elért klienscsoportok és ezen intézmények által nyújtott szolgáltatások vizsgálata, különös tekintettel a települési-térségi szintű szükséglet- és problémafeltáró, szolgáltatásközvetítő szerepnek való megfelelésre Mosonmagyaróvár és Tét vonzáskörzetében.
- Rubeus Egyesület „Szedervessző”: A javítóintézeti nevelés, mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai.
- Társadalmi Összefogás Alapítvány: Fiatalkorú roma anyák és a szociális ellátórendszer.
- K+SZ Társadalomtudományi és Számítástechnikai Bt.: Családok a gyermekvédelem határán - integrációt erősítő és dezintegráló hatású beavatkozások a szociális intézményekben PDF.
- Delphoi Consulting Kft.: A roma népesség és a szociális ellátórendszer közötti kapcsolat diszkriminatív mechanizmusai: a romák ellátórendszerhez való hozzáféréseinek esélyegyenlőtlenségei PDF.
- Balagan Humánszolgáltató és Oktatási Bt.: A társadalmi beilleszkedést előmozdító ágazatközi együttműködési modellek összehasonlító elemzése a hátrányos helyzetű fiatalokat célzó projektek vizsgálatán keresztül PDF.
- Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület: A helyi szociálpolitika működése. A szociális szektor által nyújtott szolgáltatások. PDF.
- Család, gyermek, ifjúsági Kiemelten Közhasznú Egyesület: Szakellátásba kerülő gyerekek bekerülési okainak dokumentált és tényleges okai – az alapellátás és szakellátás válasza a felmerülő problémákra – különös tekintettel a családon belüli erőszakra PDF.
- Szotaker, Szociális Tanácsadó, Szolgáltató és Kereskedelmi Bt.: Otthontalanná vált családok problémája a budapesti családok átmeneti otthonaiban PDF.
- DEMO-STAT Társadalomtudományi, Demográfiai Szakértő Iroda: Elvált apák társadalmi befogadását elősegítő kutatás Közép-Magyarországon 2004. PDF.
- Józsefvárosi Önkormányzat: A Józsefvárosi Önkormányzat lakásfenntartási támogatási rendszerének elemzése és modellezése (monitoring).

- SZMM - A METHOD (Módszertani Egyeztető és Tudományos Orientáló Demokratikus) Műhely keretében készült prezentációk, tanulmányok (megtalálhatóak a <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1375&articleID=4980&ctag=articlelist&iid=1> oldalon)
- Harcsa István - Monostori Judit: Tájékoztató a Változó Életkörülmények Adatfelvételéről.
- Harcsa István - Monostori Judit: Tájékoztató a Változó Életkörülmények Adatfelvételéről 2005.03.21.
- Harcsa István - Monostori Judit: Tájékoztató a Változó Életkörülmények Adatfelvételéről 2005.04.04.
- Gábos András: Korreferátum a Változó Életkörülmények Adatfelvétel (VÉKA) bemutatásához.
- Bukodi Erzsébet: Társadalmi jelzőszámok – elméleti és módszertani megfontolások.
- Szepesi Balázs: A fejlesztéspolitikát támogató indikátorrendszer kialakítása.
- Szivós Péter: Laekeni indikátorok.
- Dr. Fazekas Rozália: ESSPROS és indikátorok.
- Scharle Ágota: Az adminisztratív adatbázisok statisztikai és kutatási célú hasznosításának lehetőségei.
- Ulicska László: Az NCST esete az indikátorokkal.
- Szabó Máté Dániel: Hozzáférés adminisztratív és statisztikai egyedi adatokhoz empirikus vizsgálatok végzése céljából.